

ON LIBRARY

دیوان غزوة الکمال

۲۵ حصہ

یہ دیوان خود حضرت سلطان الشعراء امیر خسرو دہلوی ہند علیہ السلام نے اپنے دیوان غزوة الکمال کا شرف نامی میں تحریر کیا ہے
فارسی علم ادب کا عجیب و غریب گنجین اور علمی رموز و نکات کا گلاب
ایجاب تخریب ہے۔ حضرت سے اپنی مولخ عمری اور اپنی تصنیفات
کا کسی اس میں ذکر نہ لایا ہے

مولانا مولوی حافظ سید حسین علی نظامی دہلوی خواہر زادہ حضرت
خواہر نظام الدین اولیا محبوب آئیں قدس سرہ سے اپنے

کتب خانہ نظامیہ

کے پاس

مطبع قیصری دہلی میں طبع کیا گیا

کتاب خانہ نظامیہ

یہ کتاب خانہ صرف اسی غرض سے قائم کیا گیا ہے کہ علوم قدسیہ کا تحفظ کیا جائے۔
 بزرگان دین کی پیش بہادری اور ایاب کتابین طبع کر کے شائقین کی خدمت میں
 پہنچائیں جن عربی یا فارسی کتابوں کے ترجمہ کی ضرورت ہو ان کا ترجمہ بھی
 ہائے تاکہ ہمارے اہل ملک اپنے بزرگان کے فیوض دہر کات سے علمی
 استفادہ حاصل کر سکیں۔

پھر بشرکہ اس کتاب خانہ میں آیا یا اور نہایت مفید علمی کتابوں کا ایک حصہ
 وغیرہ جمع ہو گیا ہے اور اسکے معاونین اسکی ترقی و اشاعت میں ہرگز کوتاہی
 فرما رہے ہیں آپ ہی اس کی اعانت ضروری فیضیال فرمائیں اور جو کتابیں یہ
 خانہ طبع کر چکا ہے یا زیر طبع ہیں ان کی خریداری فرما کر علمی خدمتانی اور
 مدد دی کا ثبوت دین تاکہ یہ کتاب خانہ سبھکم نسیا و پر قائم ہو کر اپنے از
 منصبی کو بخیر و خوبی انجام دے سکے۔

سیرت نظامی

یہ سیرت مولانا محمد علی صاحب صاحب نے لکھی ہے اور اس میں
 جس میں آپ کے بزرگان کی بھاری شریف آوری۔ آپ کی ولادت
 پر بھی سادات و خلافات۔ فقر و مجاہدہ، کشت و کرامات، اخلاق و عبادت
 و تعلیمات، سخاوت، لنگر خانہ، تعمیر خانقاہ، اور او۔ وظائف، اوعیات
 اور آپ کے مکتوبات۔ اور آپ کے خلفاء و مریدان اور آپ کے ہم عہد
 بادشاہوں اور تمام خواجگان چشت کے مفصل حالات اور آستانہ شریف کی عم
 کا مفصل بیان ہے۔ قیمت بلا محصول ہے۔

یہ سیرت نظامی مولانا محمد علی صاحب نے لکھی ہے اور اس میں
 جس میں آپ کے بزرگان کی بھاری شریف آوری۔ آپ کی ولادت
 پر بھی سادات و خلافات۔ فقر و مجاہدہ، کشت و کرامات، اخلاق و عبادت
 و تعلیمات، سخاوت، لنگر خانہ، تعمیر خانقاہ، اور او۔ وظائف، اوعیات
 اور آپ کے مکتوبات۔ اور آپ کے خلفاء و مریدان اور آپ کے ہم عہد
 بادشاہوں اور تمام خواجگان چشت کے مفصل حالات اور آستانہ شریف کی عم
 کا مفصل بیان ہے۔ قیمت بلا محصول ہے۔

اس کتاب خانہ سے عربی فارسی اور دیگر ہر ایک کتاب کی خرید و فروخت کی سہولت ہے

M.A. LIBRARY, A.M.U.

PE1823

وسپاچه دیوان غزوة الکمال

۱۹۱۹۵۲۱۱
۲۲۵

مطهر

۱۸۲۳
۲۰۰۲

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اللّٰهُ اَطَّلَعَ اَهْلَةَ الْعَرْشِ مِنْ مَطْلَعِ هَذِهِ عَسْمَةَ الْكَمَالِ فَارْجُوْا اَنْ يَّجْعَلَ لَكُمْ عِيَالًا
 سُبْحَانَكَ اَكْرَمُ رُوِيَةِ الْبَدَائِلِ غَزْوَةُ كَمَالِ الْاِنْسَانِ اَزْ دِيَاچِهْ جِهْدِ مَحْتَرَمِيَّتْ كِهْ مَطْلَعِ دِيَاچِهْ
 بَشَرِيَّتْ تَشْبِيهْ كِتَابِ خَلْقِ الْاِنْسَانِ عَلَيَّ الْبَيِّنَاتِ يَجْعَلِيْ كِهْ دَوغَزُوْهُ كَلَامِ اَيْشَانِ
 اَزْ صِحْفَهْ شُكْرِ صَالِحِيَّتْ كِهْ مَبْدَا مَكْتَابِ النَّسِيْتِ رَابِ تَشْبِيهْ كِتَابَتِ خَلْقِ اَدَمَ
 عَلَيَّ صُوْرَتِ يَجْعَلِيْ اَكْرَمُ دَانِيْدَارِ تَهْلِكِيْ مَصْنُوْعَاتِ اَيْنِ خِلَاصَهْ رَابِ اسْتِدْبَالِ الْاَدْمِيِّ بِنِيَا
 الرَّبِّ اَرَادِيْشِيْ هَرْجِهْ خُوْبْتَرِ زَانِيْ دَاشْتِ دَا زِهْمَكِيْ اَشْنَاتِ اَيْنِ مَجْمُوْعَهْ رَابِ دَقِيْقَهْ
 الْاِنْسَانِ دِيْ سَرْمِيْ بِيْ پِيْرِيَهْ هَرْجِهْ مَرْغُوْبْتَرِ پُوْشَانِيْدَزِيْ مَفْضَلِيْ كِهْ اَيْنِيَارِ اَيْشِيْ
 كِهْ دَرْفَضَلِيْ يَكِيْ اَزِيْ يَكِيْ بَهْتَرِ شَدَنْدِ تَهْلِكِ الرَّسُلُ فَصَلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَيَّ بَعْضِمْ دَرْجِهْ اَلَمْ
 عَلَمَا بَدْرَجِهْ بَرَكَشِيْدِيْ كِهْ يَكِيْ اَزِيْ يَكِيْ بِالَا تَزْبَرَا دَنْدِ وَفَوْقِ كَمَا زِيْ عِلْمِ عَلِيمِ پَاكِ مَنَعِيْ كِهْ
 نَعْمِ اَوَاوَلِيَا رَا دَلِ دَاوَاتِيْ يَجِيْمِ دَا نَدِيْشِيْهْ بِيَا نِ رَا زَكْرَدَنْدِ اَلَا اَيْنِ اَوْ كِيَا وَا اَللّٰهُ
 لَا تَخُوْفُ كَلِمَتِيْمُ وَلَا نَهْمُ يَجِيْزُوْنُ بَرِيْدَكِ مَكْرَمِيْ كِهْ كَرَمِ اَوْ شَعْرِ اَزْ اَنْبَا نِ دَاوِ

۱۹۱۹۵۲۱۱

ماهیات سخنها بلند آغاز کردند و گویا کمتر از کثیر است هر کس از قوت طبیعت انشا
 دوست که طبیعت را انشا کرد و چندین لطایف از قوت طبیعت پیدا آورد
 قَالَ مَنْ جَعَلَ الْعِطَامَ رَبِّيَ رُبِّمْ قَالَ حَبِيبًا الَّذِي انْشَأَهُ أَوَّلَ مَعْرَةٍ وَهُوَ مَوْلَى عِلْمٍ
 هشت هیت بهشت جاوانی را که روانی تجزی من سخنها الا انما در دروین ان من
 تملکت موازیه موزون گردانید هفت خانه وجود انسانی را که ترجیح و الیه المرجع
 و الیاب بازگشت دارد بقنده کل من علیها فان ریست کرد قطع

از آن همیشه سخن بر سر زبان گردد	زبان ز بهر نشاء خود آفرید خداست
که در دل همه مقبول جاودان گردد	ترخیب یا درجا گفتیم را قبول بخش

و بهترین آرایش فواین منطلق و نیگوترین پیرایش دواوین نظم لغت رسول
 امی است که خوانده بیت الحرام است بلکه خلیل العقیق را در صفت از او بهاس
 او پرداخت و مسج بیت العمور را از علو آستان او انتشارت کرد خداوند
 سخن آفرین دو بیت را بنام او بنا فرمود و صله الیدین یومنون بالغیب برویم
 همه قول صادق است هر که شعر گوید دروغ گوید انه لقول رسول کریم
 و آنچه بقول شاعر ضمه طایفه ناموزون که کتاب صحیح او را بشعر ابرو غ میگردند
 و چشم میداشته که آن شمه الطوح محفوظه لیس فیقولون شاعر شتر بقص به کربیب
 اکنون بر خط است انکه قرآن منظوم را که کتاب محمد است شعر میخوانند زیرا که شعر
 سخن را گویند که در بحر گنج و بحر بی بحر این کلام مسین را محیطه تواند شد لفظ البحر

قبل ان تنف كلامك ربني	نظم
اين شعر نيا شده انكه شعرش خواني	ان تاكني چو غزلان ناداني
شاعره و بليغ تا انزل اليك من ربك مبالغت او ناظم نه و ابديت جمله ربني يطعمني ويقيني اشباع او مداح نه و كبريه طيبته مشجرا و صاف نه و الامالك صفا صفا مطير او رباعي عنانم برافرو گذاشت كرد و به شوقها نغمين نديد از سعادت فلانك بگذشت و بشعري اشفات نمود جاني رسيد كه در بلنه مي ان مقام كسي را ستمني رسيد تا از مقام دني تندي حكايت كنه از مقامه شعر دانا حكيمي كه او را از براي اين شعر نيا موخت بنور رب الشفوي	
گيرد و كون بر آنسو جهانم او هم فكر خورشيدش برين گونه بيد هم كه هي	گهي بگنگه عرشش گردنم فتراك باستانه نقشش فرار سدا ناك
و يك جهان آفرين از يك جهان آفرين بر اهل بيت او با دو بر حايه كم كم او كه در عرض غرب هر چي بحري بودند اول صديق كه تر سينه پيروي را اولين روينا اوست و الدين نعه دوم در تو از ان شرح عجيب فهدل عمر خطاب كه پله صلابت با كافران سخت سخت ائمه ارضي الكفا رسيتم جان نظم قرآن عثمان عفان كه سهينه سینه او مجموعه لطف و رحمت رحان بود و عمار ريشم چه نام بهترين باب نهر سنت علي بن ابی طالب عليه الصلوة و السلام من الماضر و العنايب كه نسبت دو گاني و چهار گاني نماز مستقار سب اركان قريه گشتن شرم زنگه نماز	

هر که را این رباعی در دل جایگزینیت دین او را صحیح نتوان خواند قطعه

این چهار خلیفه چهار گوشه دین	درست همچو رباعی سچار مهر است

یاران دیگر را خود چه صفت توان کرد جاسک که هم زبان بی دروغ رسول ایشان را
 بچنین مدحی بلند روشن گردانید که آنجائی کا انجم نظم

شرف کرد اعلاص شان حرز من	ازان گشت خسرو زکی و حسن

بعد از تو حمید و محمد محمد صلی الله علیه و آله و سلم آنچه بر بنده فرض است خواندن
 دعا و شیخ کامل مکمل و مقتدرای واصل موصل و عنوان تویق عنایت الهی و مضمون
 نامه اسرار نامتناهی است سبحان شیخ کاتبی است از مصحف مجید بلکه سخت
 صحیح از منشور از رسول رسوله با الهدی شیخ عالم بلکه شیخ الشیوخ عالم نظام الحق و
 الدین که نظم کار عالم سجاو این منظوم سجاو بر بسته است زهی بیستاد صدق نظر
 که مکشوات آری فی النظر الیک را در سواد عین کاناگ ترا که تعیین فرموده است
 و غیبی داناد روز نداند که مغلفات و عنده مفتح الغیب لا یتعلمها الا هو را
 در سبق ازل حاصل کرده دل همیشه بصفت تقرب ان رحمة الله قریب من
 المحسن در مشغول و در نه الایفیش لطیف ربانی و وجهه یومئذ ناضرة الی ربها ناظره
 مخصوص شاعر برای او چه بیت سازد جای یک بیت اندیشیت اوست کسبی بیت
 گلی آفتی و بر در آن روز که همه گفتار بار اسخند و الوزان یومئذ الحق امید وارم که
 در آن میزان اقوال یکیک ما را اگر روزی باشد از مدارج و محامد او باشد نظم

زبان

تو بدرویشی نازان و بر اورنگ سخن در اندل آب ز چشمه او صفا تو خورد	پنج سلطانی چون مدحت تو نشست ز نذر گانی سخن زبان باید پیوست
آغانه غرض و بسا چه ایشان از غره کمال حکایت کند دانند که منشی بر کمال دهنو الذی انشا کم نطق را لطیف ترین میزانی ساخته است از برای نظم ترکیب آدمی و مبدعی بی خیال بدیع است و الارض کلام را بدیع ترین دیوانی پر از در سینه اجزای مردی و ناغیبت نزد یکسا اهل منطق نفسی است از انشا صانع مصنوعات خاص مرعانه بشر را نه به فضل بادشاه بجهت بندگان خویش فصل سازد از پنجار و روشن دیگر در که چراغ گلشن آدم را که در دو این طاق دغانی از چرخ فرو آورده است از برای اینست که از ان یک چراغ صد هزار چراغ دیگر برافروزد و ظلمت سرای دنیا را از زبانه زبان ایشان منور گرداند و پدید نور حکمت دهد تا از دوده لب چراغها چندین کتاب علم در قید حروف محقق شود چنانکه در قرآن وضع است و یعلیهم الکتاب و الحکمة این کتاب علم و حکمت طراست در تشریف ناطقیست که انسا تراوده اند این علم باز وی پنج جلوی غیر ناطق نتواند بود بدین استند لال مردم را جای دلاست که پنج درستی اختر آدمیت را بلند تر از دقیقه سخن بنمشیده است پنج درستی در آب گل مردم باغی و آبی که خاکیت نامی ترا ازین نشانده است لیسما تاربت و قرنها فی السماء طالع منقود نشستی است از او راقی این دو وجه و طبعی حکم و دو سوا نیست از پیش	

این حرفه فروترین پایه سخن آتش که چهار پایه تخت بر آمد مردم میسازد که
 اگر انسان در پایه راه سد گاه دولت بر پایه سخن نبود با چهار پایه آن یک دست
 بودی و در سینه پایه نو امید علم طبیعت بر پای تکروری او بر سر چهار پایه ششستی

سخن گزیده ترین نعمت خداوند است	کسی چه داند تا پایه سخن چند است

پنج نفسی را از نفس ثلاثه آن منزه و مرتب بخشیده اند که نفس ناطقه نیز که
 اگر نفس نباتیهست مردم که سلطان سر بر چهار ارکان عناصر است و گیاهی
 که خاک روی پایگاه دولت است هر دو را با پیش سر بلند می گردانند چنانکه
 میان این سرو آن سری پنج فرقی از روی نامخی ماند و اگر نفس حیوانیهست
 انسان که زنده است بصورت و معنی خویش مانده و حیوان که زنده

است بصورت و معنی خویش مانده هر دو را در رتبه حیوانیت یک

گویی می بندد و چنانکه این را هم حیوان میگویند و او را هم اگر چه انسان هم

خوانده است و خواننده هم خوانده و الله یخبر الی قاری السلام نفس ناطقه

شبی است بلند مقام که پنج وقت از سر داغ خویش فرو نیاید و کیست

باکیاست تمام که فیلسوف سر آمده عقل را حکمت کار فرمایند چون نفس

نباتی پس این گیاهی حس که در نهایت حس است بر آید و چون نفس حیوانی

چون شیر و سوس و شتر و اسب باید ازین شیر که به مردم را نشانی و از آنجا که در

است چنانکه انسان از قابل قبولی کسب خویش ندارد و جز زبان قابل

ایشان را بقی حصول تکلیف خویش نه پندارد و ناطقیت که صفت لازم اوست
 کالضوع للکس بدماغ گنده حیوانات دیگر و مشام پراگنده جنبندگان
 ایتراضایع کنند که در سوی خرس غالیه نه پزند و گلاب در مشام نه نریزند نه سینه
 آفتابیت نورانی و انوار و لمعان او معانی و آفتاب لامع را عالمی باید که تاب
 نور تو اند آورد پس انسان را که عالم صغیر است و چندین انسان کبیر یعنی علوم
 کثیر در و مطلع بر آمد خویش ساخت

بیزنه

این نور مردم است و در گلهای وجود	زین روز غافلند چو غفایش کور موش

و نزدیک و دور اند ایشان که حکم تعقل کردند و نقل نقل الله میز انهم انسان خود
 همان معنی است که از انفس ناطقه میگویند نه این منظر منطوره و پیکر محسوس
 معشوش زیرا که اگر اطلاق اسم او میت بر صیغه نقش مصوره و جریده منقوش
 نویسم چنانکه هر کرا چشم و گوش و شفت و دوش و پشت و شکم و خون و دم
 در وجود بود او را مردم توان خواند پس در صورت سایر حیوانات که نور
 خارج موجود اند و بدین اوصاف موصوف داخل انسانیت باشند و یقین است
 که چنین نیست ایشان با آب انسانیت نه با ذات پس پیشوایان درون
 شناس از اینجا بیرون برده اند که انسان بغیر این صورت معنی است خاص
 معنویت از خواص که استنباط صور معانی از خواص اوست و معانی حیوانات

را برین اختصاص نه
 قطعه

نسب حکیم که مایه اشرف بناطقه داد	در گنه فرق چه بودی میان مردم خرم
سپاس این نتواند که آدمی گوید	بمخوش و چنین صد هزار عمر درگ

مشلا اگر یکی در کفه زبان می سجد که می حقیقت است که آن لفظ موزون
 در دو کفه گوش مستحق الب قابل میرسد یعنی این می که میگوید لب میگوید
 پس بایستی که انسان می لب بودی محقق است که لب انسان نیست بلکه او است
 از ادوات و چون چنین است دست افزا را بخار و تیشه را صاحب تیشه نخوان
 گفت پس معلوم شد که انسان همان جوهر اصلی است که بی شسته سلسک سخن
 بر بسته آنتست و آن امر است که جز امر مطلق نداند که در تیر تدبیر درین فرمان
 چه لطایف اسرار مضمون گردانیده است - **قطعه**

برین نکته کالسان رموز خداست	قل الروح من امر ربي گوشت

با حقیقت هستی حقیقی انسان همان نفس ناطقه است تمهید این مقدمه که موضوع شد
 نبی بر آنتست که نفس ناطقه بسبب انفس نفسیه نطق که صفت صفوت او است از دو نفس
 دیگر چنان ممتاز است که آدمی از حیوان غیر ناطق و نبات پس هر که را در مصارف سخن
 تصرفی افزون و بصیرتی فراوانست از دو نامردان دیگر بصدق همان تفاوت است
 که از نفس ناطقه تا دو نفس دیگر هر که را در مجال فعال جولانی زاید و مجال احوال نیضا
 باید زیست و از کمال جهل بکمال سهول چون انعام بخردش ناهنگام و مرغ بصغیر و
 ۱۶۹۹ هم نفیر و شیر لفعانی که نامه است و گاو دبا نگی که نوار است خر سندان گشتند در ک

رَحْمًا كَأَنَّهَا تَلْقَىٰ أَهْلَهُمْ فَاحْتَدُوا الْغَيْبَ
 وَانَّهُ شَرَابٌ لَبِيبٌ كَوْنُهُ مَعْنَى سَاعِرٍ صَافِي دُرِّ كَثِيرٍ وَوُضُقُ الْكَلْبِ وَشَرُّهُ سَائِبٌ لَبِيبٌ
 بِرَفْعَتِ عِلْمِ فَضْلِ بِنَادٍ وَتَلَذُّ حَيَوَانِي كَمَا نَابَسْتَدِيدُهُ اسْتِ لَبِيبٌ كَرْدُو حَقِيقَتِ اسْتِ
 كَمَا نَفْسٌ حَيَوَانِيَّتِ بِرَفْعِ نَاطِقَةٍ غَالِبِ اسْتِ غَلْبَةُ نَفْسِ حَيَوَانِي بِرَفْعِ نَاطِقَةٍ غَالِبِ اسْتِ
 حَيَوَانِيَّتِ بَاشَدُ بِرَفْعَتِ النَّسَانِيَّتِ لَيْسَ فِيهِ صَوْرَتِ آن ذَو حَيَاتِ رَا كَمَا لَيْسَ صَوْرَتِ
 اسْتِ چُونِ نَفْسِ شَرْفِيَّةٍ اَوْ بَعْضِ نَاطِقَةٍ كَمَا جَانِ مَعْنِيَّتِ لَبِيبٌ بَاشَا وَاوَا زَرْوِي
 مَعْنِي رُوْدَةٌ دَارِنْدُ وَاوَا رَاهِ صَوْرَتِ جِسْمِ زَنْدَهُ وَاوَا حَيَوَانِيَّتِ چُونِ بَجَائِمِ وَاوَا سَاعِرٌ وَاوَا طَلُوقِ
 كَمَا اَزِ نَفْسِ نَاطِقَةٍ عِلْمِ نَدَارَتِ تَبَهُ مَعْنِي حَكْمِ دَارِنْدُ وَاوَا مِي كَمَا فَضْلِ دَارِدُ بَرِ اَيْتِيَانِ سَبَبِ عِلْمِ
 دَارِدُ بَيْنِ حَسَابِ اِگر چُو اُو مِي بِي حَسَابِ اسْتِ وَا لَيْكِنِ دَرِ دِي وَا نِ اُو مِيَّتِ هَمِه رَا
 دَرِ حَسَابِ اُو مِيَّتِ نَتَوَانِ شَمْرُو

قطعه

نزد من نیست آدمی هر کس	مگر آنکس که صاحب هنر است
من یکی آدمی همی جویم	چکنم خردمگس که یاز خرد است

النَّاسُ خَالِكٌ أَوْ مُتَعَلِّمٌ وَسَائِرُ النَّاسِ كَالْحَيِّ وَتَحْيِرَانِ دَانِنْدُ كَمَا هَمِه دَرِ اِيَا اِعْلَمِ رَا كَزْبِرِ
 مَعْنِي عِبَارَتِ اسْتِ كَمَا اِگر عَرَا اِيَسِ عِلْمِ رَا اَبَا سِ سَخْنِ نَبَا شَدُ هَمِه كَزْ اَزِ فُلُوْتِ كَا هُ وَ هَمِه سَخْلِي
 نَتَوَانِدُ نَمُوْدُ وَاوَا مِ دَرِ حَجَلَتِ رُوِي پُو شِيْدَه بَا زِ اِيَسِ مَعْلُوْمِ كَسْتِ كَمَا مَعْنِي عِلْمِ مَحْتِاجِ اسْتِ
 بِصَوْرَتِ عِبَارَتِ وَا اَيْنَه اِيَسِ خِيَالِ بِرُكُوسِ نَسِيَّتِ وَاوَا مِي اِيَا اِيَمُوْمِ اسْتِ كَمَا بِيَانِ
 كَلَاكُ مَلَكُوْتِ اسْتِ وَا خَبْرِ جَبْرِ وَا سَخْنِ اسْتِ كَمَا اِگر مَحْمَدِ رَا تِ رَمُوْرِ رَا بَانِي رَا خُصَائِفِ

در اثری
 در اثری

شایسته و تجلی یافته تر از سخن بودی آری آمده صور آن معانی برابر آن تجلی آن می فرمودی
 و بهترین عطا مردم را از عطا و غیب و هدایا لاریب آن بودی صفت لطیفیت
 زیرا که حکم مطلق تنه خاک لطیفیت انسان را بر حکم حساب گفته *لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ*
تَقْوِيمٍ بهترین آراشگیها آراسته است و هر صفتی که خوشتر و بهتر صورتی که در سخن
 ترایش از آرائی داشت که صورت *مُحْسِنٌ* صورتی که چون آن نقاش صورت فرماید که
 که من نقش انسان را به خوبترین صورت نگاشتم و بهترین آرایش این صورت سخن است
 پس معلوم شد که هیچ مرتبه از مراتب لطیفیت آدمیت برتر از این نیست و تو ای مردم
 آبی اندازه این دریای بی کران سخن که لطیفیت تو خیزه ایست از آن دریای نیلانی
 چه میدانی که این لالی مثلالی را بمانه می بر روی آب آورده اند *لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ*

برین محیط از آن آشنائیکت داوهند	که تا جواهر معنی بروی آب آری

آن اکبر همان نسبت را دیده که در میان منطقیان و منطقیان *فَلطیفه* محالست
 چست کند و در مجلس ایشان در آید و بیرون رود و چون از در آمد و بیرون شد
 نطق نتواند زد و در هیچ درونه جا نگیرد نباید با آنکه بقوت ناطق است آچون قوت
 ناطقه او از فعل عاجز و قاصر است آن بی زبان بی گفتگوی بهمت بهیبه است که پس
 آن جز بخورد و آشامد و بهوش او جز پچاشست و شام نیست و در جمیع بزرگان بزرگ
 داشتی نه پینه و خوردن و خنجر کسی بروزگار او التفاتی از برای سخن نماید مگر از برای سخن

گنگی را مسخره سمانه در هیچ دستند	سوخست آن که کلا شتاب که بر شمع فند

اعم نیر چون از قعر خویش سخن کسی نشنود و هر چه بگویند یک گوش در سازد و دیگری
 دیوار و چون دیوار گوشها دارد و اما گوشها اگر آن و چون صخره صفا اگر آنی خویش در گوشها اندک
 بدین سبب که طرف گوشش از وصول سماع در پرده مانده است در جلد محاسن بی
 اعتبار است از جمله تو قیری مردمانی باشد بگوش گنگار اگر دشنام گویند و اگر بخندند دشنام گویند
 بخندند و عاقل از دشنام که لیکن نیاز از
 زجران سخن بجز متی گنگ و کرسنگ
 که او را گوش تحسین کنی و دشنام پندارد
 پس آنکه شکر گو آنرا که بر تو این گرم دارد

طوطی که حیوان غیر ناطق است بسبب نطق عاریتی و در حقیقی یافته است که ارباب
 او را ارباب جانها عالم و فضل و عالم را نسبت سخن بر و میکنند و مدام نفس غزت
 او را و بالین گاه سران و پائین جای سر و در آن باین کنت مکانی بلند از زانی
 میداند و در این آدمی که انکم است و در دهاش آب کم است اگر چه در بوته
 سرشته آب و گل او میست ز رعاست است اما چون دل سنگین او از عیال
 ناطقیت اثری ندارد و مردمان با جوهر و دین هم سنگ نمی پندارند و سنگی
 و کلویش هم بر نمیدارند و در مقام اعتبار چون گاو بد بارش نمیدهند و در هر جا
 خواب چون چهار علف خوایش میکنند

طوطی که بهره مست سخن در بشیر بود
 مردم که لذت سخنش نیست خرد بود
 دور سر او هندوستان که ذیال بهشت در آینه پرها و اسان او بتوان دید
 که آنرا شاه که بگویند در خراسان سار و میخوانند و این خبر سار در همه جهان

طیران نموده که زبان آموزان ما هر مهر دمانش را چنان باز میکنند که شمارک
و بان تا که که از خوردن گوشت دمان باز دارد و سخن شیرین شکر خواری
میشود که پیش او بلبلاز آگاه شکر خانی زبان شیرین در کام گرفته میگردد بلکه سخن
در دمان اینهمه

گر چه مرغ از گفت خود باغی بود | هم ننگتار است آن لاشی بود

حاصل هر لفظی نازک که از وی زاید مردمان بر لطیفه نادر حمل میکنند و هر قطره
آب دمانش را چون در مورا بد و در صدف گوش جالبه بسیارند و آن منطق
لا یعنی را که لسان العضا فی طفلان است پریان و جوانان بتعجب و رغبت تمام
اصفا میکنند و این معنی بدان سبب است که سخن چون خاصه عام انسانست
و پیوسته بایشان است غزالت آن غزالت را مانع میشود و هر چه بوی معنی وارد
از آن شراب خذ ماصفا تجرع میکنند و از اجرائی که صفتی روی نمی نماید در
سفال فرع ماکد میکند آرد می دیر است که آدمی زود سیر است مقصود و این مقصود
آدمی را کم از مرغ کانت زبان نتوان گفت و گفته او را اگر چه لفظی بمعنی باشد که از صیغ مرغ
نتوان گفت پس خندانگان دانند که سگ سخن اگر چنانچه مهره لغو باشد چون روشن

زین جوهر جلی آردیت است چلی است از ایاقوت که سبب زبان سخن زبان سهل مینماید سه

منگر که سخت چسبیت توان برین سخن چسبیت | باز هم در کفرستان سیاه بند و ستان

نه ناره دار اند سر رشته کفر بخود پیچیده و زبان ایشان بد بیان منطق الطیر در آوازه

افتاده چنانچه در معرفت بانگ زانگ کتابها ساختند و چیزی از مغیبات ازان سواد
می توانند که بخوانند و از تیزی زبان گجشک با قطع فالی میگیرند و میگویند که
پیشتر موافق و مقابل می افتند و بعضی مردمان ناقص عقل که از مرتبه عاقلی غافلند
ایشانرا بجهت بیان منطق مرغی که بیگوید و نمیدانند چه میگوید شب و روز بر سر
میکنند و هر روایتی که آن سخن از این علم می آید آن جمع غیر سلامت و جوه نخوان
میکنند و تعلم و تلمذ پذیرند از اینجا معلوم میشود که بیشتر مردمان نامعلوم و ابلهانند
و از فقه کلام خویش بخیر اند و قدر این نعمت نمیدانند که نعمت مرغی متعجب و نیمی
مانند اگر از جهت تفول کلام نفس از الفاس مردم لاریب از نادان زبان درانه ^{تفاوت}

تا بجای رسیده ز علو	آنهمه عیب در ته نظر است

و اگر از جهت لطف نظیر که در بانه هزاران هزار قمری و اگر از روی علاوت معنی
قطعه که از مستی لجن بر آمد بر تر از انشا و هزار دلیل است و اگر از صفت صوت
خط و آواز خوش ۱۷ شعر خواندن ۱۳
یک داستان آدمی به از هزار داستان عندلیب ۵

گر بود بهتر ز گفت آدمی گفت دگر	کی خدای پاک مردم را خطاب قل کند
لیک نشناسد چو مردم قیمت گفتار خویش	خال مینون گیرد از پر تنده و غفلت کند
ناسپاسی میکند شاعر که با گفت چنان	هر زمان وصف بیان قمری دلیل کند
آری آری شاه با چندان خوشی که خود	خوب با آن چنان رضا میل گل کند

نعت کلی است لفظی و گریه انداختن
بجز و جز و بنده شکر نعمت آن کل کند

فی الجمله در فضل کلام اکامل انعام و افاضل ایام کتابها ساخته اند و با آنکه تا یوم الحسا
د فترتا پیرواخت خواهند رسانید هم واجب کند که ممکن نگرود قطره از دریای
بیرون ریختن زهی زبده بحر رغیب که از رغیب رحمت رحمانی و فتح باب آسمانی
برین پایه خاک ظلماتی از برای نشو و نما ثبات معانی خرد و فرستاده اند و شوی تحفه
کنوز لاریب که از غیب خزائن ربانی که روشترین فتوحات معاون کن
فکالی است در کف کفایت این شتی هو سیلانی از جهت نیت بیرون جوی انسان
نظاره

گر بدانی کجاست افسر تو | در نیاید با سمان سرتو

و آنکه نه باز به تیغ و سخن را بگوهر تشبیه کرده اند شامتی سو نیست نه مناسبت
معنویت این مثال بر مثل آنست که لب در خشار معشوق را از تسکین دل
بگل و شکر مشابیه گفته اند زیرا که گل شکر از لطافت و آرد و شکر پاره از حرارت
آما آنجا که لطافت رخسار و حرارت گفتار محبوب است ایجیات را چه یقینا
گل کم بقا و شکر گرفته قفا آنجا که در چه سخن است گوهر کجا بر آید و جانیکه گلچید
زبانست از تیغ گوهرین چه کشاید آبی سه چه نسبت باشد آهن بر الماس
تیغ ظاهر که رانان کشند گوهر او توان کشید اما تیغ زبان تا درست نباشد از و
جوهر بر نتوان سنجید
قطعه

آر

هر که تیغ آهنی بکشد | کندش تیغ گوشتین زنده

در کس از تیغ گوشت شد کشته

تیغ آهن با ندر مشر منده

قال النبي صلى الله عليه وسلم جرح اللسان اقوى من جرح الشنان بته را
 دیده زبانی چنان چرب و شیرین که در گفتن نیاید و لبی چنان تنگ و دهانی چسبن
 تنگ که هیچ غذا بر آن در نخورد اما چون آب دهانی ندارد اگر از کسی تری سخن
 جویند خشک آرد و در هر مجلس که افتد در حال سرش شکستند و مفرش از سر
 بردارند و بیخ فراتش نذرند و چشند بی از ^{بهر} بیخ مرتی فرنگه از نذر
 کلپاس ^{دیده} دیده همه تن گوش پر گوهر و ماهیت او از گوش تالی و آب که زنی
 گوشها روید یا است فر و از نذر و قطیع میکنند اما چون گوش گرانش با جوهر سخن
 علاقه ندارد و از تعلق سر رشته اساع ^{سک} سکت گسته اگر چه از حیایا بر
 داس ^{بسته} بسته است
 و شرم دریا در آب غرق میشود هم گوش گرفته اند بچرخش برمی آید و گوش می شکافند
 زیور گوش بیرون میکنند چون گوش شکافتگان در بانای آرزوی نذر میفرود
 شسته

سخن فروش که گزوسن فروشند

ترا ستاده فروشد اگر چه خلق خسروند

این دگر می که بالارفته خود با بر نیست اند و این قدنا در حق جمله بندگان هر که در
 دایره او میت است نقطه دافش البته از قسم سخن خالی نیست اما کسی که درین
 جبار هر روز بنفیند بر آب دیگر تواند جاری ساخت و از میت آب زهر قطره
 کتابه دیگر تواند بنشت و هر بطن تصنیع لطیف و خوب و تالیفی غریب و مرغوب است
 تواند کرد پرین که ازین طره پیرا سوسگان تا آن شانده زن چوپین زبان کلیم

باف چند فرق باشد نقل کل استوی الذین یعلمون والذین لا یعلمون القصة قصه
 سخن در از است عرض را با شیم این همه مرتبه در نظر بود که از مجوز نظم بر کران باشد
 و در هر صدف دهان بتوان یافت بی آنکه خواص رویت را مستغرق آن بایند
 آیا باوقیت نظم که جگر گوشگان سینه جوهری اندا اگر گاو نده بستین ستین تخیل همه
 عمر دل سنگین خود را بکاود و کوه را بشکند زیر پای پست گرداند و به بخت سنگ
 سوراخ کند تا در جبل جلیت از معدن موهبت درمی کشاده گردد یک خانه ازان
 گوهر خرب چراغ بمیزان او ندان نتواند سنجید و یکی ازان جوهر آفتاب تاب از رنگ
 قلب خود بر نتواند کشید و چنانکه عاقل انسان از طبقه حیوانات ممتازند خواص
 بشر از عوام بواسطه تصرف سخن مزیت یافته اند سلاک طرازان نظم از و رفتان
 نشر همچنان بر چیده و گزیده اند و باز چنانکه عنان داران عرضه نظم صف شکن
 سطلق عنانان نشرند خبردان صالک سخن مالک رقاب گردان نظم اند که در عهد
 دولت خویش از اسم علم او ان لقب علی التیمیر و الشعیبیم نصب کرده اند و رایت
 ارار بر سقفه مرفوع فلک سبزی بر فتح کشاده و آنه لال علم علم ایشان دریا و دریا
 غره کمال تا پرده اطلس بر سر آورده و غلغل آوازه نوبت ایشان که با شاه کاسه
 آفتاب کوس میزند چنان بلند میخاسته که صداسه در گنجد گردون در افتاده سه

بانگ و هل باشد زیر گسیم خس و خاشاک جا بجا باشد	پیش من آوازه اشعار غیسر گل و ریحان بهر چین روید

لیک در هر زمین کجا آید آب گیاهی که کیمیا باشد

و با آنکه مشهور است بر اینند و بطلان آنست و نظر الحقیقت فضل زیاده و زینت یافته
 اما چون از بیرون بطبی و شکر نظم علاوه نمی آید در هیچ و در اشکال هیچ نباتی
 را بدان تشبیه نیست و نظم را عمدتاً در نشود و آرزو آنرا که هر طبعی که در نشود آرایش
 نثر زیاده گردد و چون بگین که در نرفتنند و نثر در نظم اصل بسیار ندر زیرا که
 درست مراد پدید آید آب زیادت نیامیزد و از نثر نظم تا در نثر فرق چندان
 است که از گوهری در رشته پاجوهی از رشته گسته رشته سخن هم از نیجا
 بیرون توان بود که هر تار سلک سلک باشد هم نیور گو شها بود هم حاصل
 و شها هم بلا در سر با هر جسم و همان شود و هم نماندش افسر شایان چون
 جوهر از سلک صحبت در همان گسته شده بر نماند خاک راه پاچال گدا و شده نشود
 و پیش از میان گم شده گان جویند و گم شده گان یابند و هم از این عبارت عبرت
 باید گرفت که نظم را موزون بنحوا نند و نثر را ناموزون و این را صبح گویند و آنرا
 که یکف و نظم را چون بشکند نثر شود و نثر را که است کنند نظم نشود نظم زینت
 میزان حکمت بخیزد و گنجی در هر گنج پستی در گنجیده و از بنا معدت گران پشیا
 رفیع و موزون تقطیع که اگر در ارکانش حرفی زیادت افتاد گران شده و شکست
 و از آب و آن سخن آن بحر نیست و صبح که هر که بر آب نشست روی گشت
 در است سخنان وقت و فایق از کفه کفایت چنان بخیزد بر می کنند گوی پیش و کم

نفسند و خوشگمان شعور اشعار چنان بیارکیش بر می بافتند که سر موی دران ^{بگنجد}
 نه به خواصان بجز شعر که از پاره خاک طبیعت خویش بگاویده اند و چندین بجرمانی
 روان و آبدار بیرون زنجیته که تا کران عالم لبالب باشد بر که آب است بارانی پیش
 این بجز در بار باران که نه کرده بیگو و بید که ای که وجه لان گوهر میرنی و آفتاب گرم مزاج
 که اگر آب نباشد آفت است در مقابله این نور بدر را بدر از پاسه بریده است
 و بر کرده و گفته ای بدر تو چه دعوی روشنی میکتی نظم مونس دل صاحب لان محرم را
 با حاصلان و سینه حقیقان و سبیکه که در ققان و راحت زاری باطن اندر
 زدگان و جان نزاری دروته بیرون شده گان و فرح انگیز ضمیر غمناکان و گره کشا
 چنین همه گان است ۵

هر که غم قتل زهد بر دل بجا اصل او	جز زبان شعر نیست کلید دل او

و نثر چیست زبان زده هر لب کام بیرون افکنده افواه خاص و عام خود گامه ترک
 پنجا گفته خود بسته شاخ در شلخ خرفه کتابی نیر زه کشاده حسابی از تقویم بیرون قتاده باد
 پانی بی بقا در جهان گسته بهار در قوانین رابطه کارش در هم و بی نظم و در جمله موازین ضبط
 گمشارش در جملی وزن تا خود را در رعایت لطف نظم نیفتند در هیچ پتی سر و نتواند
 با زبانیس
 گرد تا خود را در فرساک تخف شعر ز بند و در هیچ مهرای در نتواند رفت ۵

پس بده درون سر و درون نیار کرد	عروس نثر اگر نظم نیور شش زده

دروازه پرده ایای زبانه است با هر یک در کجاست که با بید از بر اینه جلوه عروس نظم

بر کشیده اند که اگر پرده موسیقی را در کارگاه بان کشیده چنگ که همه انداز بشیم ^{زند}
کش به شعر می یافته نشود بحکس آن تمام نخواهد جز لحنی دیگر هیچ نماند زهی کار آمد شعر
که علم ابریشیم با چندین بار یکی که در قلم نیاید بی تمام آن لحنی باشد بدست
هر فردی کش نه از شعر است زیب معنوی ^{سست} با آواز ^{سست} چون بیرون بیرونه اما بشنوی
و اگر خواننده جز و جز و کل علوم - عالم در ضمیر مضمیر گردانیده باشد و ذهن منطبق و در بین ^{کل}
آهسته و تحف عقلی را چند آنکه دانسته در سر داشته و در صحبت ^{تعلیل} علل بنحی دید و در ^{تعلیل}
نکات شانی بلام صافی دوباره چشیده و در فقه شرعی کلی ننوده و در نظر بصیرتی تمام
افزوده و او را در شارع شعر روشی باشد و ایانش ^{و این} در شیخ و موزون بود و آن تواند
بود که کسی بدان فرود آید با آنکه به این پتیا قبیح تصور او باشد جمله خلق با او ازین
در دریا بند فتح باب او هم ازین در کشایند و شمیره او با نشان شعر نامی شود زیرا که سخن
شاخ در شاخ می رود و آن حدیث ^{و این} در چون این بیوه لطیف و لذتید است چختد
خام و خامس عام و نارسیده در سیده و اهل ذوق نود بر سر عاقبتی میشوند تا کام
و با کام هر کسی در نور می آید و لذت آن در و لها و حلاوت این در زبانها حال بشود
در اقواه میماند بصورت قابل مشهور شهر و معروف دم گردد اما درجات علم شرع
بر حکم او تو اهل علم درجات بلند است و از کمال طلو نقش شرع ار قلب عرش برود ^{آید}
و هر کرم فقی را تحقیقت آن ^{و این} میشود و هرگز تا معلومی را حقیقت آن معلوم
نگردد و در او را که آن جز طبع و راک را دوست ^{و این} و فیض آن به خاطر فیض

پایه نخبشید پس چون این شهر است که در یا آستان معنی بلال باب است در کتب
سیرت آن نخبه بفروردت جز در مجلس علمای تعلیم نیاید و بعد در عوام معلول ^{عنه} ^{مکرم}

و چون عوام از این گیتی بجز اندوخته با خبران هدیتی نشنوده اند و نه استکی علمی ندارند و از
فقهی معلوم نگارده و از اقسام الهی طبیعی و ریاضی ندیده و از غفلت و فعل شغالی
نیافته و از اشارت حکما قانونی بشتر هیچ عمل نگارده و از معقول عقلی از مزنی شرح

در نیافته تا چاره دل خود را بشناود شرفی شاد و اندوخته هیچ کس نباشد که او را مبتدی در شهر
گهست یاد نباشد و کس را که یاد تپاشد او خود بکس باشد و چون علم بسبب ^{تقت}

حقایق مستور ماند و شهر بسبب چهارست ^{شهر و دولت دانان} ^{چون اغلیاتی مشهور شود} و صورت الهی که در

عموم علوم مخصوص باشد چون شعرش بر زبان عوام و خواص عام گشت علم تعریف
او از گنگره شین شعر سر بر کرده از علمیت علم پس شعر را اگر بر علم بجان گویم ترکیب

ادب بود اما عرف شعر را بر عرف علم بجان توان گفت و از متقدمان و متأخران ^{چنین}

علماء که بفقون علم ملود شیون بوده اند و فروترین پایه ایشان انشاء شعر بود که
جلوه ایشان هم از آن پایه دست واد و صورت علم در متق پیشین اشعار محجوب مانده اند

متقدمان چون مولانا رضی الدین نیشاپوری و مولانا طاهر الدین قاریابی و متأخران
چون مولانا شهاب الدین مصلح و مولانا میرالدین بخاری که هر یک بستان علم را
ببلی بوده اند که انشاء مصلح و بخاری گنگره و بین حدیقه نیلوفری در داده اند

انار الشربساتین نشاء مضم ^{نظم}

حجت علی درین میگویم از فرمان بود و آنچه تصنیف است استاد از جهان بود ناید آن غالب که تعلیم می از زبان بود کز وی آرد و او بر بالاکشی نقصان بود اگر کشی صد و یو بیرون آب چندان بود کنده باشی نهایی کش گل در جهان بود به زکوة طبعی که یادش علم بی پایان بود این حرف نه خاصه و نه خاصه ایشان بود چو نوزده جهان خوانی و از غیر آن بود	آنکه نام شعر غالب میشود بر نام علم هر چه که گزاش کنی مردم بود استادان پس چرا بر دانش گزادی آن خوبی علم که تکرار حاصل شد چو آبی و حرم است یک طبع منشی آن چشمه ز آب زین هر که را طبع ز اینند است در سر فرنگ پس در تصویرت یک شاعر که نظم حاصل آنکه میگوئی مغزی تو اندم دور از تیر چیست زان قیاس از بی نهایت است
درین شعر همین علم بافقد معنی آشنایی تمام دارد اما لفظ آنکه کلام مجید بدان خبر مجید بد که و هم لایق شعر و سنایی لایق کلمات اما معنی چنانکه از رسول پاک مکتوب است علیه السلام که آن من الشعر لکما اوتی الخیر و کما استعاضی علم و در آن سنین و آیات همین است که درین آیه لایق کلمات لایق کلمات لایق کلمات لایق کلمات علم است پس در تصویرت شاعر چینی عالم باشد که عالمی که شاعری که عالم باشد او خود و آنکه که علم باشد و آنکه که علم باشد و آنکه که علم باشد که آن من الشعر لکما و این بن البیان سخن را سخن را سخن را سخن را سخن را سخن را سخن را سخن را ازین روی که آن دلیل تا آنکه شعر را اصل میگویند است این معنی آن این	

مشرکت را کجای قیاس باشند که در آیات بینا تبیین چنان باشد که هر که حکمت
 داده شد او را نیز بسپارد داده شده و غیر البشیر در هر حکمت را قسمی از شعر گوید نه شعر را
 قسمی از حکمت که این من الحکمة الشعر این در بی صورت شعر بالاتر از حکمت باشد و حکمت
 در نه شاعر داخل بود و شاعر را حکیم توان خواند اما حکیم را شاعر نتوان نوشت و سحر را
 از بیان میفرماید بسیار از سحر پس شاعر را سحر توان گفت و سحر را شاعر نتوان
 بیاید و سحر همین مین چه خواهی از شعر اولی از غنیمت توان نام او ایشان

اگر بقول سپهر تصمصم نمی کردم	نه از دو حال برون است این بنا بر این
اگر صواب کی از کمال طبع است آن	و گر خطاست یکی از دروغ شعر است آن

و الله ما علمناه الشعر فنش تمام التعمیر کردن و مهر تو نتبیین نین نهادند بر اسکن
 آن بود که آن بهترین گوهر معدن کرد و گمان در سگ است بگینها دور و عین احسن الشعر
 آنکه هر شعر طراشیدی و آبر و ساق و انفسکم بگنست التعمیر محمدی و موصوف گشتی و کثرینا

عرب از این که در حدیث است و در حدیث است و در حدیث است و در حدیث است
 این شعر است که در حدیث است و در حدیث است و در حدیث است و در حدیث است
 این شعر است که در حدیث است و در حدیث است و در حدیث است و در حدیث است
 این شعر است که در حدیث است و در حدیث است و در حدیث است و در حدیث است

گر شعر مرا اینست پس ناسی	گر وحی نگویند که از الهامی

و جمله کلام مالک یوم الدین منطبق فرود آمده است و جمله صنعت بائے شعر
 در آن کتاب مبین مبین است چندین جا که بیت درست و مصراع راست
 آمده چنین و التالیفات مرقا و التالیفات نشاط و التالیفات سجما فله
 التالیفات سبقتا و التالیفات عرفا فالتالیفات خصفا و التالیفات نشر
 فالتالیفات فرقا مصراع خود بسیار است اگر چه این را شعر نگویند اما نظم خوان
 گفت و اختیار شیخ آنست که ترکیب قرآنی را بطلد یا کند نه با نظر و حکم این
 آیه ولا تطب ولا یابس الا فی کتاب مبین چون جمله علوم که در تری و خوشکی
 است در دریاست قرآنیست پس هر که بگوید که علم شعر در کتاب جمید جمید نیست
 گوئی از قول قرآن سگر شده باشد نحو و یا بشیرین ذاک و انکه در هر خط مستقیم
 قرآن پس روان شعر را گمراه میگوید که اشقراد یقیمم العاؤون ایشان آمانند که
 که ایشانرا معلوم نامعلوم یعنی عزرا بیل چهار یا سیم میفرمود و ایشان روان فرد
 میخوانند و اولم ترا اتم فی کل و ادریمون حیران شده راه بیابانها میگریفتند
 و هم در انزل صورت است و اتم یقون کالیقون خورده بودند و سر سیم گشته
 می میگفتند و هر چه میگفتند بر آن نمیرفتند اما کسانیکه به الله الا الذین
 استوار است نشانند و صلا حیت عمل و علیا الکلمات یافتند ایشان در تذکره
 ذکره و التالیفات مذکور اند از سه - بیت

یا کون فکون او ند جهان در هر جا	تا ترا نیر کند یاد که هر کس خداست

در زبان بنی یثی با چندین ترجمه چینی که انا الیسی لا اکرذب انا ابنی عنبر
المطلب و اگر در اصل نگاه کنیم این وصول خود از آدم مشتعب شده است
و چنین گویند که این خیال از بشره گندم گون آدم است که شعر

تغیرت الیکادوسن خلیسا	وجه الارض مغربها قبح
نامه در اصل شاعر زاده ایم	فی درین محنت ز غم افتاده ایم

در تفسیر کشف چنین کشف میکند که از خلیل احمد روایت کرده که احمد خلیل
یعنی محمد رسول خدای خلیل احمد الله الجسد شعر را بغایت دوست داشتی

و این روایت از بحر بی کشف کشف است که کان اشقر احب الی رسول الله
من کثیر من الکلام و در کتاب دلائل الاعجاز عبد القادر جرجانی چنین آورده

است که حسان حسن الله حسن کلامه و عبده الله و احمه روح الله و روضه و
و کعب زبیر از هر الله از ناله زبیر بار پیش آن بار یک خداوند بار محمدت

محمدی الله و میگردند و آن محمد روح محمود می شود و روحی مستود و میفرمود و اعادت
آن نشان روی روی بیان دور روی یعنی پشت و پستگان یسین و کافر کیشان

بجای دین و در آنچه ایشان را بسبب ایشان سرگب علی الانسان زبان زده
نبیگشت و بیایه و الی غیر انا الصبح العرب و العجم و روحی آه و چشمه روایت

ایشان را روایتی راه روی می آید و هست چنانکه کعب زبیر را میگفت که تا نشی
زبیر و ما کان زبیرک انتیا شعر اقلته بعد از آن کعب زبیر از آن کعبه از هر پدید

که نام او یار رسول الله پس پیشه ایان عالمیان اشارت به مدین صیدین کرد و گفت
 الله یا ابا بکر قال الله زعمت سخیته ان سخیب ربها وکعبتها
 مغالب الغلاب وکرات آن بهم هم سبجا قالب حسان را بدین نفس معانی
 جانی پاک چشمیده اند که قل و روح القدس منکس و همان کلبه خزان گشت که
 جاسه دیگر درج را گشاده است و در بدون آورده که ان الله تعالی گشته است
 العرش مقابله الله الشعر او همان امیر سعادت و سعادت شهر را بر مخطوط
 امارت مکرم گردانیده است که ان شعر او اقره الکلام و این حکایت معروف است که
 در میان حلقه صحابه ازین شعر جنبانیدان فرموده که شعر

لقد زعمت حیه الهوی کتبتنی	فلا یکتب لیا ولا راقی

و آن سر حلقه جمله فقر او را آخال از وجود چنان بهتر از گو که رواست که از گفت
 مبارکش بنیاد و از حدیث بزبان آوردت که من لم یحضر عید ذی الحجیب فهو
 لیس بکرم و جاسه اهر فرموده است بامو متن شعر که علمه صیدینا کرم شعر
 فانه یورثه الشجاعة و این حدیث که انی کتبتنی خوف احمد کرم فیما حتی یرتبه
 خیر من ان یرتبه الشقر و در حق آن باطلان پلید باطن است که شکم این
 از عقده و حسد رسول پیغمبر باشد بود و از نورش در و نه تالیپ رسیده بودند
 و هر بار که بان پلید را در آن در جاسه زخمه للعالمین خزان میگردد تا آوار
 او را با لاش خویش ملوث گشته لیکن از زبان سبک دریا پلید نشود

و صحابه را نیز که از شرف اصحابی کا انجوم پائے برفرق فرقه نهادند گاه گاه از
 شعری گزیده بوده است خصوصاً آن شکسته و کتبه در مجال خیر را که در مدینه
 رسول در علم گشاده اوست که آن آمدنیه العلم علی بابها چندین بیت عربی
 است و چندین غریب را در آن ساکن گردانیده که تا خرابی عالم آن بیتها
 معمو رخواهد بود و چون علم او از کتاب رسول علیه السلام باقی باشد در علم رسول
 از نامه الا وحی یوحی پس نفسش شعر نقش باشد از لوح محفوظ این نقش را چگونه
 مذموم توان خواند چگونه مطعون توان گفت که اگر این متاع معیوب بودی از
 در علم پیغمبر بیرون نیامدی چون آن عالم علم در علم خدا در علم رسول بود و عالم
 ربانی بود نه عالم ربانی و یقین است که هرگز عالم ربانی پیغمبر نیستند لکن از آن
 بیندیشند که اگر در فکر شرم بودی پس بایست که علی مرتضی رضی الله عنه آزار نقصا
 نفرمودی و عایشه نیز چندین شعر گفته است و حضرت رسالت صلی الله علیه و آله
 او را منع نفرمودی و زبان سراج امتی ابوحنیفه نیز از برائے او سخن این نور
 پر دانه داده است و از سر سو زبان شعله بر زبان آورده شعرا
 حَسْبُ الْقَارِعِينَ وَ كَسْبُ الْمُحْتَسِمِ كَفَّلَ اللَّهُ نَفْسِي صَلَاةً
 و امام شافعی نیز درین سینه شمشیر داشته است و این شعر بر صدق ثبت او
 شایسته صادق و صادق شایسته که

كَلِمَاتُ الْيَوْمِ اشهر من كَلِمَاتِ الْيَوْمِ

و كَلِمَاتُ الْيَوْمِ كَلِمَاتُ الْيَوْمِ

شعری را از رای علما میگوید که بزود گشود و اگر نه خلاف صحابه کرده اند اینجمله
 مخالف تذکر نیست زیرا که حقیقت است که چینه کز ارغلیه الصلوة بین الشعر
 انعماء من کل الوجوه عالم تر از بود چون او شعر گفته باشد پس از را بر مطلق شعر
 منطلق گردانیدن از رای نبود و هر که نفس شعر را منتقش از رای ما خود کند بخلاف
 آن خلیفه بحق ناطق باشد و امیدانیم که هرگز نشافعی مخالف علی نکند پس بگویم که
 از را در حق شعر زور است

بجلاف علی را گوئی اسه خواجه سخن	عیب گیرم ز تو که عیب بگیرم ازین

حاصل فضل شعر چند است که فغنی از ان در تفصیل صد هزار فاضل گنجینه خواست
 که پیشتری از مراتب این کار مرتب در کتاب آرم اما بسبب تطویل تقصیر افتاد
 باری هر چه در حل میگذرد بر زبان گذرانم باشد که چون بگذرد کسی را که درین
 بوستان گذراند گذری باشد اگر برگردی گلی بیند در روی دیبغ ندارد و اگر
 عطسه باشد از گذر و در کند الغرض یک معنی در وی این میگذرد که کدام فضیلت
 ازین یا از ایشان که شعر از بر اسه آتشها و قرآن بکار آید و یک از فضائل شعر
 عربی بر پارسی غیر آن اینست و فضیلت دیگر آنکه عبارت عربی از پارسی و جمله
 اسننه دیگر حسن است و این هر دو فضیلت شعری است نه شعری که زرد و
 معانی و وقایع مصنوعیات و اوزان موازنه کنیم اگر شعر پارسی از شعر عربی کم آید من
 پیش گویم بسنه وجه شعر پارسی راجح است بر عربی ذوال میزان شعر تازی و سنی است

دردین موازنه
که اگر در شعر باز
حرفی بکند بتغییر حرکت
آن درست باشد
دیگره نباشد کسان
دوم آنکه اگر چه زبان
اورا بکلام است چندا
معنی و یک نظر راوه معنی
بروے چنان کشاده گردد
پس از همین انصاف معاینه بایا
دشواریا شد و عربی را چه سهل و آ
و پس اگر چه بعضی از متاخران قاصد
شکر گردانیده اند آنرا به یک عرب آن تا
میدارند اکنون با راسخ و شعر نیستند
شعر روایف ندارد و شعر پارسی متفاوت
که چون در موقت قافیه بار آید بسیار آید
در پارسی در جو است اما زیور می که شعر پارسی

در زبان که آنچه در شعر ایشان ز صفت است
هم اوزان ما از غایت استحکام متفاوت
تغییر حرف و لفظ از دیار و استقامت
ت اگر راستی است در عربی هجری
ن از سر تن است و تغیر نمیگویم و تحت
هر کلمه نگنجد اما گوینده که این زبان
نه نتوان گفت بهر از لفظ را یک
بن دریافت کلیه خزان برست
نظر از زیادت یک معنی کم است
بست طرق پارسیان را چه تنگ
سیم آنست که شعر عرب متفاوت
جولان روایف را کب ادا پسته
ن و عربی نیست از اقله پارسی
ارت عربی با میگویند و آن
ست و روایف پیرایه شعر است
شعر عربی اگر قافیه است آن
در پارسی در جو است اما زیور می که شعر پارسی

گلوگاه قافیه بر بسته است ای کار افکار عرب از آن گردن نتوانند افراخت که
 شاق^{۱۱} جید جید ایشان ازین جمله عالی است پس منصف منصف را اینجا انصاف نگاه
 باید کرد که در شعر عرب چند عرصه میشود اول وسعت وزن دوم وسعت لفظ سوم
 ترک رویف معنی ایشان هر کدام که بالغ تر باشد نتواند که بر معنی آن غالب آید
 و اگر ناطق را درین شبیه رود با نادانان مرا سخن نیست اما این دعوی با اهل معنی
 دارم اگر خصم از طریق شیخ در آید که شعر عربی بستاند قرآن میشود و چون نزول
 قرآن بدان زمانست آن زبان حسن الالسنه باشد و درین عمل همه سخن پارسیان
 تراست خصوصاً از آن ترا اثر خاص هر زنده در این شب و چهاره را چه محل و مجال آن باشد
 گویا نشود ^{گمانه نشود}
 که از صفی فصاحت ایشان باز خواندن کند

در آن مقام که از شرح مصطلقی گویند	مغزو باشد که از شاعری سخن را تم
اما اگر کسی از طرف شعر در آید نه از طرق شیخ و عناد و عندهیات را دور از نزدیکان انصاف از نزد یک خویش دور کند من پیش او سر بر زمین نهم بسم الله اگر در لطافت الفاظ تشنه آب و جان آبی در رویت عاقل و لفظ خاقانی را سر بالا باید کرد و بدید تا کلاه سرفرازی و دعوی از فرق فرود افتد و اگر سکرات او از شکر آب معنی نهایی شبی است که از آب روان تر است و آبی که بروانی و تری هم از قرابه او چکد نه از قرابه دیگران معانی و معنی یعنی الکلام کمال و الوار انوری را در نظر باید آورد و سر باز زنده را چندین سوزنش کرد که سر و باز شود و اگر مغز بهیچر با بر است	

لفظ حسن معانی احسن تخمین سیف نماید معنی و لفظ پیر حسن و نظامی و ظهیر را مطلقه
 باید کرد تا مطلع گردد و هم خود منصف باشد اگر انگیزت پاریان بر عریبان حاج
 در حاج نیاید پنجمه خلاف من خلاف باشد پس چون شعر پاریسی بحسن وزن و
 لطافت معنی و از دیوار دولت از مادر طبع زاید نماید این حسن مادر زاده را کجا اندازد
 باشد اکنون از مقام دعوی بحمل انصاف باز آیم چنانکه ما از لطف لفظ عرب منکر
 نتوانم شد ایشان لطافت وزن پاری را انکار نتوانیم کرد پس لطیفی بمقابله
 لطیفی رفت اما در معنی ما را تیره تخیلات بدیع است و ایشان از اتم تخیلات بدیع
 چنانکه احد الباقین راه بر جوان ممکن نگردد پس اینجا هم مساوات کلام کافی کردیم
 انداز طرف ماعتت هنوز ردیف غالب می آید که ایشان از این سخن پاری در مقابله
 این باقی می ماند که با مساوی شوند پس از روی محبت معقول ضرورت است
 که پاری بر عربی راجح باشد **مرا هر چندی که آمد ز سوے خویشتم گفتم**
تو هم گفستی داری ز سوے بیرون کش بسیار چجتاسے دیگر قطع می آمد که عمدتاً
قطع کرده ام از براسه و معنی یکی آنکه بعضی سفها بعضی و تعصب برون خواهند
آمد و هم آنکه سختی با نصاب می اینجا در این را دیباچه می نامند که کتابی علیحده و در
دیباچه جز آنکه کے خیالے بره توان یافت اما خار فارسی که در غنچه اول میخورد اگر بیرون
ندیم خستگی آرد

نمکند خنده بی وقت گلی زین گلزار	که ز نوک قلم بر سر خود دایره خار

باز معقول ثابت میدارم که پارسیان بطبع شاعری بر عربیان راجح اند ازین رو
 که اگر شاعری افضل و افصح از عرب در فارس و خراسان بود بطریق فارسیان
 فرسی نتواند را ندوزد بانش با حفظ فارسی درست نگردد تکلیف کیفیت احتیاط
 معانی پارسیان و اولاد و انشاد ایشان اما شاعر پارسی با دراک و دراک باشد
 هم در شهر پارسیان بقوه تعلم ادب و فضل شعر عربی تواند گفت بلکه معانی پارسی
 با حفظ عربی استراحتی چنان بر مزاج تواند داد که اگر منصف دانا هر دو درجه باشد
 اگر در وی نکند صد رویه تحسین روسی مویه و متوجه گردد و اگر این شاعر پارسی
 با وجود تعلم فضل و عرب رود خود نفسا در عرب را ایجابان گیرند ز مختصری
 از خوارزم بود که عرب علامه خطایش کردند آنچه سیوسه چهل گذشت از فصل
 بیج شاعر عرب بلکه گفت که در پارسی دو لفظ را اگر بر هم زد که زبانش کند و شد
 شاعر پارسی گوی تواند که گوی گفت از شاعر عرب بر دانا شاعر عرب اگر خواهد
 که گوید از زبان او گوید

سه

بدان زبان سخن شاعری نشاید کرد	که گاه گفتن گو در دهانش کو آید
باز خوانندگان سواد پسندستان خصوصاً متحرکان که سکه سکینه دهن اند بطبع از نیکو طبعان همه عالم غالب آید ازین روسی که هر عربی و خراسانی و ترک دهنند و غیر آن در شهرها پسند که ازان مسلمانان است چون دلی دلتان و کهنوتی نه چون گجرات و مالوه و دیوگیر که آن دیوانه پسندان است	

در آید و همه عمر حرف کنند ز باننش نگر دو الله سخن بر طریقی ولایت خویش گوید
چنانکه اگر اعرابی است خود مالک کلام عرب پیش نیست و در دعوی زبان دیگر
درست نیاید و همان زبان شکسته او بر شکستگی زبان او گوئی درست و بدو اگر
هندوی شهری و روستای همه وقت با ساکن دلی چون ساکن دم لایه کرده
است و مزاج بر آدم هم در پارسی البته شکسته زیرا که ترکی و طبیعی خراسانی و عراقی و
شیرازی و ترک باشد البته زبان هندوی در زبان ایشان خطا آید اگر چه
از ایشان کسی دو دریغی خورده باشد و در مجلس عوی چون شیخ حماد در زبان
گذا تا آخر وقت گرفتار لیکن باندان منشی که در شهرهای هندوستان سخن
در در ملی نشود نایافته باشد بی آنکه مهارت آنظالیغنی باید تواند که بر زبان هر که
با گویند سخنی بگویند و بشنود و تصرفی در نظم و شعر نیز کنند و در هر ولایتی که برود
بر روش ایشان گامی تواند زد و این تجارت پنهان معلوم و میریزن شده است
که چندین خلق مالی آنکه سوکس عرب غرضی کنند زبان عرب بفضاحتی کسب
کردند که بلغا عرب بدان رسیدند و از رعب و ریاضت عبارت ایشان
عبثت گرفتند و ایشان را با کمال فصاحت و بلاغت زبیره نبود که پارسی نادرست
نخواهد گرفت و چندین تاشیک از ترک دیدم که زبان ترکی در هندوستان
بنسخه کسب بیاموختند و چنان گفته اند که نفسا که آن طالیغنی که از بالا
بیاید ندر فرودمانند و اگر زبان پارسی است که از پارسیان رسیده است

جز بعبارت ما در انهر که موافق است با پارسی هندوستان دیگر هیچ جای
 را درستی لفظ نیست زیرا که خراسانی چه پارسی بیگویند و بعضی کجا را کج بیگویند
 و در کتاب چه نویسنده نمی و کج می نویسنده که فقط درست است که در
 کتاب آید و ایشانرا مثل این کلیات که در لفظ چیزی گویند که در کتاب خطا
 باشد بسیار است غرض آنهم بسبب طول کوتاه کردن اما گفتار پارسی در
 هندوستان از لب آب سز تا محیط دانه دریا یک زبان است اینچنین
 بزرگ زبانی ما را با کلام است اگر سخن فرارخ گویم جملے آن دارم

آنرا که زبان چنین دراز است	شاید که سخن فرارخ گوید

خداوند مفتوح الالباب در سخن بر ما بگشاده است و این پارسی با پارسی در لیست
 زبان هندوی هر صد گردی هر گردی اصطلاح دیگر است اما پارسی درین
 چهار هزار و اند فرسنگ یکیت و پارسی است که اداسے زبان با نقش کتابت
 موافق مطابق است و چون انرا بریان با اسانغویان نیست که کرده را کرده
 کن و کرده بن گویند و چون سیستانیان که در آخر لفظ ^{بکن} لازم دارند چنانکه
 گفته بین و رفته بین ہی همه بالائیان که پرسینند از علمای و فصحاء و عوام و اوباش
 پارسی دلی را انصاف دادند و اهل دلی سخن ایشانرا با سته از زبان گرفتند
 و هم بطور ایشان سخن گفتند که ایشانرا هیچ نوع جرح زبان ممکن نشد و نتوانستند
 که تخطئه و مواخذه بکنند که عبارت نیست نرم و سخنة و لطیف و لطیف و درستی
 سوزون ۱۲ و صبیح ۱۲

باش تا بر تو رسد این نکته مغربان	ای خراسانی تو گفتم از من شنیده
لطیفه اینست که ما در زبان به سخن هستی و بچکس را در زبان سخن نیست هر که در لطیفه لفظاً مشکلت همین و بسیار من حجت گفتم از من پس باشد	
گویند به بین ورم در کش	اگر در گون بود قلم در کش
نشد که زبده این لب لبگیر است که طبع نیکو طبعان و ملی بر حکم حج عقلی که بالا رفت بد قاین قاین است از جمله طبایع جهانیان هر که درین نماند چنگی است پیش منش آرتا مهار در پیش گم که این شتر ذوی و گو در رفتن نیست بان ای گسته مهار تا که در حیره من که آنجور خمیان رویتت بهره بدنیای که داغ از احسان البعیر خام نول آرز بر آن تو گفتم اکنون از عرض عوارض بر سر غرض باز و دم بیاید دانست که بد قوم در شعر خردم مدح و میثوم بر قیوم قیوم نیست زیرا که مدح فطرت و در لب یاد و گران که سگی پلید را کسی سازد و خری پلید را کسی مدح سخنیت از زبان آتشین سوزنده گان که لعل را سنگ گرداند و خود را خاکستر اگر چه پدید آید و بالائی گویند و بعد است زیرا که گلی را کسوت با الیسیس لباس میکند و مکی را پلاس لباس میسازد و امدین حال نیز طوای شعرا بنحی انگشت نتران نهاد و این نواها سه غیب را با لیلیست پنج نتوان کرد زیرا که اگر مدح نیست که یکی را صوفی گفته بپوی و بچو آنکه یکی را موسوم گردانند بی بی پس این نوع هم در جنس اشعار است بلکه در جمله گفتار است چه اگر یکی را به نشر و شتم روان	

کنند بچی نباشد و اگر نیز ستایش نویسد مدح نتوان خواند پس چون بجا و مدح
در نثر نیز نیست در صورت جمله کلام لابد باید گفت و گنگ را بر ناطق فضل
باید نهاد قهت بر نیت شعر نماند چه معنی دارد تو هم میدانی که این موضع نهم نیست

مستم میکنی تو مرا تو ای القوا من موضح الستم

بلکه سببیکه نظم آراینده سگه بچو و مدح است پس چون یکی را دشنام کنند حسن نظم
آراینده را بان انتظام باشد نه با همان قبح و دشنام زبانی شعر که از ایشان گفتن
هم نیکو آید و اگر سخن بسبیل مدح تخلص کنند چه گوئی سوزن بیهیانا سوزن و اگر
شعرا را بجهت کذب گرمی نهند که راست راست و ناراست راست همان سخن
که بالا رفته است اینجا نیز نه و در وی آید که در سلاک نثر هم همان جوهرهای روغین
شدک است و بهین که استادان قدیم چه حدیث خوب گفته اند که در هر عبارت
که زور قلبه زد و زگر و دوحن اگر همیشه است اگر یک نقطه دروغ در آن افتد چشم
خواننده گان سخن نمایند مگر اینها خیال شعر که به صورت تزدیری که قبح تر از آن است
نتوان کرد چون در آن مینی علی العکس آنچه هر چه خوبتر بود جلوه کند پس چنین است
که هر مس دروغی که در روانه زبانی است شود هر که تغیر کند نافذ نباشد

اینچنین گفتند که راست همان هر که بدگوید بدگو است بود

دیگر آنکس که از دم شعر دم زند باید دید که درین جوهر سپید قوت ترکیبی دارد یا نه
اگر این بساط ابتدا باط و بساط وسطی است میان نه بستند یا نه کرد از برای تقویت

تقوی ترک این لذت و لذت بیگوید هزاره شاعر چون خسرو خاک شاعر او با دو
 اگر قیسی است خشک که از سیدوری و ستوری بدین لال زبان تر نیکند ازین
 سحر لبالب است میشوید بر حکم قول التکرار لقیه الحماره خریست آفسار حرک شاعر
 سازد گوشهها اگر نش را حکم بر مال و نیکوش بران و از براسے لنگیدن در روانی نظم
 در ترک آن از زبان زبان گر ما گرم این داغ ترک بکن که من چهل شیء عاوا و بسیار
 گادان خزان و خزان اخس نبی که مہشتی سفان یعنی بفسی چند چون سقله کان مغرہ
 باشد و غیره از سخن را راسته السنه طعن کنند که نقش شعر عین در شتر است و شاعر
 مرکز فرخی اسبابی و فرخی آستانی نباشد و مدام از دور مراد دور از منفسد مقصود میجو
 بود و ازین فتنه بیعلم که فضل المهر محسوب من بر قره و و ناداند که اینطائفه را نعمتی
 بنمشیده اند و شربتی چشایند که اگر در مقابلہ ان همه عالم را از گنجھانہ رمال مال
 کنند و بدان جہال چھول و ہست ہنوز بران بی زبان خلق جائے حیف باشد
 و اہل سخن ما چندان سبانت بالغہ و مکاملہ کاملہ شکر این نعمت ادانتوانند کرد
 کہ ایشان از فقری مع افضل دادہ اند تہ تالی مع النجیل ۵

در کون خراگر چه پارہ دم نہی

چون نیک بنگریش بجان کون خربود

ہر کمال بود اورا از براسے طلای کہ نام آن مال است در مال نیاید بود زیرا کہ مال

درتہ کمال است انا مردی باید کہ از سر کمال فرو بندد مثلاً جہال بر مثال اطفال

کہ ہر کجا کہ سرخ و زردی بہنند مشغول و مشغوف آن بانند در جہ و دانش چہ دانند

طفل که خبر بازیچه رنگین چشمش سرخ نشود اگر او اینج گنج نظامی بهی از آنجمله
 مطبوع او جز صورت نباشد و آن بنا بر آنست که عقلش بکمال نیست فردت
 از چندان معانی بصورتی چند پندیده میکند اما آنرا که عقلی کامل و فضلی شامل
 از دوسه پرسند نه آنچه از دوسه پرسند اگر خرمی نداند که عاقلی چیست
 همان عاقل نمیداند که خرد چیست مال خسیس را با شریفین
 بیزان نیاید سنجید زیرا که مال در دست هر که افتاد دست مال او شد و خود را
 در بار ادب است اما شعر و سستی است موافق طبع که جز با سزنده خویش
 نسازد و جز نامه نیک نامی پردازنده خود نپزدازد و چرا غیبت که سرگز از باد خواهد
 نیرو از نفس هیچ تاریک دلی تاریکی نه پذیرد و شمی است که در مجلس روشندان
 سرور زنده خود را ز خنده دار و جوایست تا قیامت صاحب خود را زنده دارد
 و فاداریست که هر کجا رود نام مثنی خویش خواند حق گذار نیست که گوینده گانرا
 بر نام شاعر سپیده کشاند

قلم جاسر بنجد بهر نظمی که بنویسند	سرسز باید قلم کردن که پیش نظم نهد سر
میان خلق مشهور است که سیف الدوله نغمه الله لغفرانه کرات بر معنی زبان کشیدی داد را بخراشیدی و مجروح بگردانیدی که شاعر را بسبب سنت شعر او بار بار بود و از کد افلاس سفاکی شکسته دالی ریخته نه خدمتگاری بر پائے که مشربلی بد سازند بهترین شرف مردم را مثال و مال است و شمت چشم	

و خدمت خدمت خرافات مزخرف و زبانت موه متنبی هم چند رنگ خویش را
 پیش میداشت سیف الدوله تیر تر میشد تا روزی آفتاب طلعت سیف الدوله
 در حمام جا گرم کرد و متنبی چون بنزدی خاص مخصوص عطار و وار تحت الشعاع
 حضرت سیفی در آمد چون آن دو کوکب سعود در آن برج ذوبیدین که هم آبی بود
 و هم خاکی بمقابل یکدیگر استقامت نمودند در آن محاوره از هر بابت مجاوره بابت
 آن مجلس سیرت خوشخانه خالی بود و وقت خلیفه خوش متنبی گر اکرم باجرای که
 داشت فرو ریخت که هر بار زبان بخیلاف خلیفه عالم میگردد که رتبت مردم بمالی
 نه بکمال است درین حال که هیچ شیئی از استیاد هم دنیا و سببی از اسباب ایشانت
 در هم دو دنیا را بر اجز میری نیست متنبی همان متنبی است با فیضان فضل و لعان
 سعانی اما خلیفه را نیز در سر خویش میری بیاید که در الباقی معلوم متنبی خلیفه را
 ازین جواب چو آب روان نیکو شست خلیفه را از که می خوی لعل روان شد کوی
 که آبی بر سر ریختند و بجای آن بود چنین گویند که متنبی در اصل سفا بوده ^{خلیفه}
 در ماش مشک آدر بر رو سے آب آورد از برے ریختن آبی گفت انسیت
 فریبک متنبی روانی جواب داد که انسانی قریبک خلیفه هم برین یکطرف زمانی
 از مکان خروشدید بگذشت و اتفاق سیاست را با اتفاق و بدل بدل فرمود
 پس متنبی آنچه پیش از آن گفتی بگفتی باین زمان سیف الدوله میان نیامد خفته
 و گوهر فشاننی تیغ زبان متنبی همچنان بر رو سے روزگار باقی مانده مقصود

ازین حکایت بی نظیر آنست که فضل فضیلتی لازم ذات دانا با کمال بقا و مال مستعدیت فانی و بیوفای	
گذشتند و بگردند گنجا آنان	که پسر فلسی تا روز مرگ جان کندند
وجود کنده نشان خاک خوردن کسان	همی خوردند و بران ریش کنده میخندند
بسیه حیات سخن پروران که تا محشر	ز خیره مهر خویش را خداوندند
این تقریر و تقریب که شرح یافت ذکر ذم و ذم و فحش و اثبات ایسات بود و اکنون گوش بر میان دقایق و بنیان حقایق دار تا بدانی که من درین کار چه برنجسا برده ام تا راحتی بدست آورده ام سه	
برشته من تو گوی این برشته است	نی خود از گلشن بگیر برشته است
جمله کلام منظوم که از حیرت کاغذ و نیراهن خطی قلم تا پرده طلسم علم شده است سه پایه دار اول ابجدی فلفله است که طفلان طبیعت، ناکه زبانانش انان چاشنی بکام رسد و اگر طبیعتش سجد کمال نباشد خود گرد و ابهام و خیال و غیر آن نتواند که بگردد و میم باشائی سحری و روانی تلمی فرد شود و مستغرق بماند اگر تفکری بالذات و تصنی غالب دارد خود چون غزلی در انان صاحب طراوتی بر زبان آورد از غایتنا هوس آب دردمان او آید و خواهد که آنچه آن دوده از قلم او چکد و چون لعل سوزان از آن سوخته از سر کلک و دو و انگیزی کند آتش طبع و قیاد از دمان او زبانزدن گیرد و خواهد که آن چرخ معنی و بینش او فروخته شود و پس بری	

طبع عبرت نادر موسیٰ ل فکرت را در بیجان آرد و گمان کشش دینز گوش را
 در کشاکش انمان و گاه از گاه یک اندازی روان کردن گیرد چنانکه آوازه
 از هر گوشه بگوشه اش میرسد و هر جائے آوازه را درود و چون چنین شد صورت
 خود را بر طباشیری بند پس چون نشانه شدن گرفت اگر بغرض شاعری مشغول شود
 و تیغ زبانش بگوشه فغانی استهاریا بدو در هر مجلس که نشیند هم نشینان نوبخیر
 نوازند و آینه در روان خوانند که بخوانند تا گام صدف در بان را در فغان گوشه
 باید گردانید و از تلب رباعی بجنده بیرون باید داد و از دل دو نیم قطعه بر زبان
 باید آورد و چون دستش بدین پایه رسید آن چو گمان باز رسید آن گفتگوی از
 سینه مال خالی نباشد یا اورا علیحدہ طرز سے پیدا کرد کہ پیش از ان دیگر را
 نبوده باشد چنانکہ طرز مجد و مجد و مستمائی و انوری و کبیر و نظامی است طرز
 خاص و یکی ملک و روشی روشن نه آنچنانکہ خاقانی را گویند از مجیر و کمال سپاہی
 از مولانا رومی الدین نیشاپوری و مغزی را از مسعود سعد و باستانا بخت طرزی
 کنند از سعد بان و معاصران و یاد بر بن کشتادن بر بستن اے دیگر ان شود و تیزی
 طبع دراک را کار و باز گوئد کوه عقده پاسے مایه و از ان سخن برد که اگر ان قابل قایل
 مصالح استخواند در طرزی مطلق زبانی منطلق بچشمید پس کسی را در سخن او
 سخن نرسد و در طرزی استادی لطایف شطو و در طرزی مشهوره او نزدیک
 علماء این فقه متفق باشند و اگر ان طرازنده نظم را در طرزی خاص روشی

باخصاص پیدا کرد پیش روی پیش رفتگان و دنباله دوی پس مانده گان
 کاره پیش برد نقش خود را در طرز دیگران دوز چون خیانتش در تحریر
 استادانه باشد و در دل سوخته داغ دوزی تواند کرد او را نیز استاد دیگر ندانیم تمام
 زیرا که چون متابع طرز غیر است بضرورت اگر شاگرد تعلیم و تعلم نیست شاگرد
 طرز است پس استاد آنکس باشد که صاحب طرز است و متابع طرز شاگرد او
 بود و اگر آن مجدد را نه طرز مجدد دوست دهد و نه متابعت استاد را پای دارد
 در حال سیم مانده و بغری و غارتگری مغتر شد و از اختراع با نتحال دل خصا و
 ریخته مردمان چیدن و انگبخته دیگران دزدیدن گرفت پس او را اچال و محل
 آن نباشد که نام استادی سخن را بر زبان براند از سودا می هر که لقمه برده است
 بر حکم این زله ریزه چین خوان او شده و اگر اعتراف بحق لغمت او کرد بنزدیک
 فحول معانی عدلان ماده فساد مقبول و اگر از اسخا که سختی دزدان دیده باشد
 چشم وقاحت کشاد و از براس هنگامه زبان سوزان بوالعجبی و شعبده
 کشیده که التفات خاطر سن است درین محل منصفانرا بیاید دید که اگر در
 مصنفات او ابداع پخته و اختراع پخته بسیار است -

جای از بیت معنی تهمت بر یکی یاد دینی پیش نیست عیب نباید کرد با شده که
 اتفاقا باشد و القاط نشاند و اگر غالبش سفته و فحول است اگر اقرار کند یا نکند
 موافق ^{دزدی ۱۲} شاگردیست و وز مر استاد مختراع را که منجوع حقیق اوست و ذکر آنکه این
 جزع و شرب

مطالعه را چه خوانند بعد از این نبشته خواهد شد آن منکر منکر خود ازین
کارانکار کند اما نیک در آنست که تمیز و تین در دست دیگرانست نه
در دست او ۵

چو میخونی کند زوی یا طرز کسی گیرد | چو دانا هست در عالم اگر منکر شود گوشتو

الکون بسایده انست که در هر که از شعر چهار شرط موجود باشد او نزدیک
دور میان استاد مطلق بود اول آنکه علم سخن بر طریقی نصب کند که دیده آن
با دیگر کسی گوش زنده دوم آنکه در عین معانی روشنی آید سخنش بعد از
وسلاست بر پنج شعر باشد نه بر نطقه که آن وصفی و سیموم آنکه جزو است
منقش او از یافت خطا دور بود چهارم آنکه چون خیاطان خیلن از پر کانه
مردمان قیاسه هزار پیوندی تقطیع نکنند ۵

این چهار شرط استادی و است | چوب شرط استادی کوبن بر هر که

و شاگرد در شعر بر سه نوع است شاگرد اشارت و شاگرد عبارت و شاگرد
غارت اول شاگرد اشارتست و آن چنان باشد که اگر مبتدی را در وزن
خطا کند و یاد معنی فساد میبخیزد و در نظر استادی مینامیدار و در استادی
صلاح و فساد آرزوی میند و با صلاح آن اشارت میکند که اینچنین بنده
و اینچنان کشتی تا آن سبندی از اشارت او بر غرض آن کار مطلع شود
این شاگرد اشارتست و دوم شاگرد عبارتست و آنچنان باشد که مبتدی

طریق عبارت تنهیمی را قیاس کند و هر لفظ و معنی که در عبارت او ستاوده باشد
 نمونه بر چینی این شاگرد عبارتست و سیوم شاگرد عبارت است و آن چنان
 باشد که یکی را همت در انگیخت قاهر افتند هموش و تصنیف غالب
 هر با ایام استاد نقب میزند او را در خرابه خودی آرد و قطره خون را که اند
 دل و انامک برون افتاده است بگر گوشه خود میسازد و هم بر می افشاند یقین
 است که شاگرد سخن استاد است اما شاگرد غارتگر این را شاگرد غارت کند
 خدا بیغالی از شر جنین بی شرم آن که همت شرم بے پایان اند گویند و شنونده
 را نگاهدار و آمین ۵

چشم سود عریبه چون از ضمیر در زو	فنیست	بروسه صفح گو اسی می و بدست

بنده چشمه که استاد می را استاد می و شاگرد ذکر کرد تا اهل یقین را گمانی نرود
 که این خیال براسه آراست که غولیش را راجح گرداند و جارح دیگری شود
 خارج این در زمین مرادی داخل و آن اینست که دانایان بدانند که بنده یا
 درین کار از پرتو نظر اولو الالبصار بصیرتی هست اما اسم استاد می آن حرف برین
 شکسته نیامد زیرا که ازین چهار شرط استاد می که ذکر آن در بالا مذکور است
 بعضی در وجود بنده موجود نیست ازین روی که شجره سخن بنده شیب بسیار و
 و از چهار طبع نشو و نما یافته است باری اول هر چه در مواضع مواضع حکم گفته ام
 حکم آن متابع طبیعت سنائی و خانیست و آن طریق چون آتش که میل بجو دارد

و آنچه شمر تخلص و خلاصه نیالست که از پرده دل بیرون داده ام بتبع طبع
 مرضی برضی و کمال است و آن سیلی است چون آب که در صفا و روانی خنیل
 انگیز و جان آویز است و آنچه قنوی و غزل روان کرده ام آن اتباع
 طبایع نظامی و جدیت و آن حبسی است چون باد که در لطافت و تری از آن
 لطیف تر است و آنچه مقطعات و رباعیات و ممال و لغز است غباری آن
 وجود من خاکست و آن معجونی است چون خاک که چندین لطایف در آن
 افتاده است و کیفیت گشته

آری آری خاک گردد | هر چه در خاک اوست

حاصل از چهاره طبع چنین شجره نامی بر آورده ام با خدای شمره قبول بخشد
 انشاء الله الباری اما شمر بنده طبیعت خامه است که با هیچ عنصری اینست
 ندارد و خاص خلاصه جوهر هست و احوال نخیل را اینکو معلوم مراد از چندین
 بیان اینست که بنده را از آن چهار شرط استادی که گفته شد اول شرطی که
 ملک طرز است بر حکم ماجرای که در مجرای قلم جریان یافت که چندین اسناد
 متابع کلمات بوده ام

چون پس رود طرز هر سوادم | پس شاگردم و نه اوستادم

و شرط دوم آنکه در نافه سواد بوی خط نباشد از آن نیز دم توانم زد که نظم
 بنده اگر چه پیشتر روانست اما با بجا در غزل و نثر لغزینی هم هست درین شرط

مستعرف و معترف که از لاف استادی قریحه بر فال نتوانم غلطانید مانند دو شرط
 دیگر اول آنکه اسالیب سخن بر شعاع شعر باشد نه بر صفت صوفیان مذکران
 در معنی پیش سخن دانان از دانی و قاصی قصه در نشانی ابر بنیان قلم خویش
 بی آنکه نیابتی در میان حاصل شود فرو نتوانم بخت که مفرح حرف معجون خلایق
 شاعری است نه تخلیط مذکران در دستها صوفیان و دوم شرایط استادی
 آن بود که خیام سخن بر پیوند کهنه و نو از نواز مردمان نباشد درین پرده
 فرخ تر توانم گستر دو قالی سخن را توانم افکنند که رشته تابی از کتاب کسی نگشاید
 و در نقش خود در دوز نکرده از براس آنکه اگر ناگاه سر رشته بیرون افتد
 پرده دریده کی باشد خواه بر سوزنی باز گشایند به بینید حتی ^{ببینید} کلم الخیط
 الأیض من الخیط الأثود کسیکه چون سوزنی و خیام اطلس سخن باطنابی
 تواند داد که سچله او تاد عالم برسد و چندین خرنده سواد را که ^{خرد} مشفقو کات فی
 الخیام گوئی در شان ایشان است از پرده دل بیرون توانند آوردن چه محتاج
 است که از پیوندها مردمان دهنر دوزد که جز در دل ^{خار} خاکی خود لیسب نتواند کرد

پادشاه عالمی در ظل شاد روان من گاو پشته ای که ان که پیش چشم آید مرا

حاصل از چهار شرط استادی در دو شرط اقرار کردم که آن شرطی ندارم و آن
 مقال استقلال نیکی مالک ملک طرازه سلام دوم از خط خطا و خلاص ندارم
 آمار دو شرط دیگر یکی سیاق سخن بر نسق شعر دوم عدم ^{حالی} ^{تجدد} ^{نشر} که درین

و در شرط سطرى چند تو انم که آزادانه مواخذہ تحریر کنم پس خود هم اینک ماکم حال خوش
شدم و حکم کردم که مسند استادی نیم تمام دارم که اگر استادان بنده خسرو یاد در
استادی هم تمام گیرند تمام باشم

ندیم از انصاف خویش اینجا تمام | تا تمام تا تمام تا تمام

در باعث تصنیف این دیوانچه

شبى بنگام شام که از رتی گوز پشت از صد هزار شنبلیله ضیائی و سیراجی الهی
کرده بود و سوادات خویش را پیش ایشان از خریطه اطلس فرور سخته و جوهر منظوم
در قاف را بی منت ترصیع در سحر بسط بر کاغذ شامی تخم تخم بیرون میدارد و چون
صفیق ذری الوهین موشح کرده بود نبات النعش استهتاتی ساخته و ثریا جموعه
پیرداخته و خورشید که جوهری ندر کرد هر روز پس کوه جیلی میگرد و در شسته خاک فرود
بیزرین بختی میگرد و مشتری که سعود سعادت بانقرش خوش افتاده بود و در طمان
که با بحر هاشمائی تمام دارد شعری شامی بر بلبلند گردانده و شعری گمانی بر بلبلند شهاد
روشن دلان بالا میرساند و ماه که هم حالست و هم کمال خیالی باریک و بلند و لو آفتاب
بود و در آن تمثیل بسزگون مانده با ذنب که طبع بکر شمه ابر و اشارت میگرد که مواخذ
توانی کرد و ذنبه زاب میدارد که این ساعت بکمال نقصانی چه در بند گاشتن
تو باشم نژاد و ^{بسیار} مهلت است تا شبها بیدار واری و روزها روز و وقت بیدار
خود بسفر ^{بسیار} کمال ارسى انگاه بر تو گرفت آرم چنانکه جهان بر تو تار یک

شود و سیاه روی تو بر عالمی روشن گردد نظم

جمع شده جمله فلک منزلان | انجمنی گشته ز روشن دلاان

در آفتاب چون نور و ز که بهار عالم افزو ز بود منکد بلبل بحر خیز بهار سودا
و در گلشت هر سودا گلک خویش شب خیز بهار کرده نیم صبح گاه به فکر ت
را در شامه داغ در روی میدادم از شجره طیبه سخن که کلو این شیره نوار
قریان اوست پیوه جان و نبات خانی بر میچیدم و این گلدره تاهی را که پر دره

و بر آورده بهار جوانی است آری *ربیع العمر آیام الشباب*

چون دفتر گل بر دست کرده ورق و ورق *بیدم* و دلم باغ میشد گابانشار
چون مرغان گلستان آواز را از تیز بهار اشد بیرون میدادم و گاه با

آزاد بر گلک دریا موج در آید از برگستان او ساق فرود میسختم بهر باره سخن بلند
میگردد فلک دولابی را پس پر آب میشد و از دقیقه های که از زبان کند سخن

و پیخته بیرون میسختم سر فلک رجوع میگشت در انشار این انشار بر ادرم

علاء الدین علی شاه کاتب *رفعه الله منکنا علینا* که علی ابوطالب کریم الله وجه کوبی

قول *علیکم حسن الخط فانه یخرج الرزق* در باب قلم او اقتراح فرموده است

و این ابواب پیخته بر در او درست کرده و از سلسله خط او در دیوانگی زده آن

مردم دیده که در سودا و میاض این *علیه السلام* که در راه مروی بود
خانه من چون نور چشم خانه در آمده و مرا از مروی او چشم روشن شد و معنی

کاکو نور فی السواد اشتهت چون لحظه بنظر بصیرت ملحوظ گردانید پرسید که در کدام
 بحر فرو شده گفتیم در بحری که قطره ازان در لیت دهر درمی ازان گردابی
 جواب داد که لالی منظوم تو بسیار بر ما گرد آمده است هیچ سر رشته پیدانه آنرا
 باری در جی درج کن یا در خزانه اوزان انگاه به خواهی دیگر فرو شو سه

بهر نایافته چه یافت	اگر مکن باری آنچه یافت

گفتم ای خازن کج من خراب گفتا زان ابیات بسیار آید تا مصرعی نکشائی
 که در آید و غارت کنند چون قیامین گنجی نکاهد اشتی بکن دشمن را پاس دار و
 حاضر باش که چیزه ازان ^{جمع سینه} لزان پس سفاین غایب کنی سه
 سواد من که مغرب پوشام نام گرفت سه ز نزل او همه شرق و بچاشت بکن
 نگاه دار او آنچه بد است سه نگه ندارد لیکن نگاه داشت بکن
 زبان چون شکر سپاس بکشاد گفت خسر و کبهره وقت آب در شهر دو حیات
 بنا شده که داند که این روزگار ^{در ایام بزرگ} در پیشه چند کوه کن را اول بجای آب شیر خون
 ریخته چندین نواها بار بیدی که هر یکی ^{چشم} کنج با آور و و شنادر وان مرورید است
 داری پیش ازان که این طاق کسری کش که بنزد بر ستر است مکین شیر و سه
 بکشاید بهرام چوین قلم را بگیرد کار فرمائی دیگر شیرین خود را بر بشدیر سودا
 سوار کن و در میدان گلگون بچولان در آب تاب بکش ساسند سه تگر بما نذارین
 نام خسر و سکین چنانکه نام نظامی ز خسر و شیرین اول سوادائی که بر من است

بیاض کن بعد از آن متشابه پشه که نسبت شده است بدان پیوند پس
 ضابطه در البسط بر آن بنده بعد آن چنانچه روی تخفیف الصغر و وسط الحیوة را بجان
 دیباچه مزین گردانیده جمال غره را نیز بدیباچه کمال بیارائی و انگاه بلند قدرت فکر
 خویش منقح و منتقل کن دور نظر با یک میان که از همین عناد تعبیه نیارند به اهر که که
 این همه شروط درین سطوح بجا آرد می بعد آن اگر صدیقی صادق را غیبی بصدرتی
 نه بقصد بیستی اگر نسخه بدی تو دانی

مرانه بس که زیبا بود بندش	نه در دل بلکه در جان رفت و نشست

چون روز دیگر که شمس که در سواد فرد شده بود سر بر آورده و جن مطلع خویش بر آفاق
 عرضه کرد و دانز گرم گشت و در سخن آمد و شهاب که همه شب کلک ممد و سریع
 التیر را بدیوان و وفانی میرانید چون مطلع شمس بیدار از انجمن ناپیدا گشت و ابر
 صبح گاه است که در شتر در چهار لیست ز صیغعات که پیر فلکی را بود خویش گردانید و ناسید
 که سعدی خورد دست در ول شب گلستان آراسته مر و را بزنگی سپرده بود همان
 زبان که زنگی که بیرون میریخت در مقام نفی متواری شد

همان شد شب که همچون طبع جاہل بود ظلمانی	سواد آسمان چون عقل دانگشت نورانی

حاصل با باد آن که خورشید سعدی سواد مظلم شبانه را بیاض فرود بنده خسرو که
 هر شعله از آتش طبع او عنصر لیست خریطه سخن را سر رشته باز کرد و سواد او را
 نون نزار نماند از فر بیرون ریخت الحق آن خریطه نافه بود از آهوی بریده و آن معلوم است

مشلین پانچ گاه روی خط اندیده عالی که آن مخدرات روی پوشیده را از حمله غلوه
 پیش همت در جلوه آوردم عطارد را که ماه از شرف علم و فضل بر سر خود جائے
 داده بود از دل خلک یافتاد و بشکت پیش کاتب آید که من تیر شکست ام مرا
 قلم کن من نیز تیر چرخ تیزی طبع روانی قلم کردم و کلاک من که سهم الغیب است
 پوست از غزاله فلک باز کرد تا ورق مراد ساختم زحل که سپاهی بسیار او در
 قلم نیاید شیشه هفتین نگون داشته بود لیکن چنان سخن در محراب کاتب قطره
 در منی خورد هر بار که سخن فروشی میکردم مشتری بنظر خریداری در من میدید و
 بسیاره زهره دستکی هر قلم میکرد ماه سریع السیر در چرخ میگشت روز و شب تقییم
 خویش را بخون دل جدول میکردم تا بعد دو هفته این ماه چهارده را که غره کما لسن
 بخوانند بار استگی تمام بر آوردم

نما هست این که خورشید است پر نور شمس کلوح النور فی آثاره ما	نیامیزد چه گویم چشم بد دور تخطف الألبصانه من الآثار ما

حالی که این کاتبه سئے شکر تیغ را شیرازه را بطریقه استم و این حلوانی در داندزد
 که از شکر قلم ساخته بودم طبقه دوستان مومن دل را که چاشنی المؤمنین خلوه می داشت
 اندر طبقه دایم چون سماع قول بنده در ایشان حال نشد و هر بیستی شوری دور
 هر صراعی سوزی پیدا آید بنده را که گوینده این صحبت بسیار تحمیل فرمودند
 و گفتند که جمعی که نوساخته جامع لطایف عالمیا است و این مجموعه که نور دانسته

لطیفه مجامع عالمیانت اگر چه ترا از آنجا که شکستگی است این جمع تیکر نزدیکتر مینماید
 و لیکن چون از عالم وحدانیت مجتبیٰ سیدنا سیدنا سیدنا سیدنا سیدنا سیدنا سیدنا سیدنا سیدنا سیدنا سیدنا
 که این جمع جمع سلامت است و چون شیرینی الحلاوة فی الکلام کاملخ فی السلام
 دارد و نمکی است که بروی جاس انگشت نهادن نیست هر آینه که تا خوان چرخ
 بر سر چهار پایه عناصر قایم باشند این نمک انگشت ساسی اهل فوق خواهد بود آنکه
 آدمی است از برای لذت خواهد خورد و آنکه مستور است بر اسه در دشمنی الجهد
 هر که این نمک چشید حق نمک من بروی متوجه شد که اگر بلیید زبانی زبان گیرد
 نمک گنده کرده باشد

اگر کسی نمک تنغ توپی نخورد	تو باری از نمک من خوری حرام کن
نگاه کن که چه سخته است لقمه سختم	تو خام خور ز سخته های سرد خام مکن

بعد از آن که مراتب ترتیب مرتب گردانیدم و جایزه ها جو از دوستان و انا یان
 حاصل شد این دیباچه آورده است که درم و کیفیت کفایتی که درین کتاب
 بر کماست رفته است آنچه شتی و خوشی بود شتی و شتی در شرح آوردم اگر چه کاملان گفته اند
 که قیمة الکلام ناقص و قولی که یسیر و الکتاب الکاتب اللیل اما آنچه در دل خار خاری میگرد
 اگر فریاد بود و اگر سفیدان گواستیم که در کانون سینه نگاه دارم بفرورت بیرون
 آوردم تا هنگامه گرم دارم

خود را نبود در سینه پیشش اریم	تا خار کش تو سیم منی عطا ایسم

در گوشه های این کتاب بسیار قصیده مهم است هر سخن که بلندتر گویند نشود و در آن
 دفتر خود بجواب کسی التفات نماید چنانکه از قصاید مطول شعر بحر العبر جواب سبائی که در یک
 سایل است و هزار جوابی بیک موع فرورد که پنج جابرنیاید مطلع آن نیست

باش ناپرده براند از جهان ز روی کار | او آنچه مشب کرده عزت گرد و اشکار

و مثل این بسیار است اما از هر نوعی یکمان بیت منظور نظر میبایان گردانیده شد
 در تشبیهات قصیده عید که در صفت هلال همه تشبیهات پار یک و نو انگیزه شده است
 با آنکه هیچ چیز از چندین تشبیه نکرده اند که ماه نور را مهیذ اسبج بمن نیامده است مطلع اینست

هلال عید مگر چون جمال شاه چین + | بسی نقاب تنگ جمله خیال چین

مثل این قصاید تشبیه هم بسیار است اما اینجا یادت ازین احتمال نکنند از ترجمه
 ترجیح لغت مهم است و مجیب صامت مطلع اینست

ای دل جان مانده نیز در سو جان طلب | و نفس اهل درد مایه درمان طلب

ازین از غزلها و ترسیار است که لب بر آب و انزاشک گرداند اما نموداری از آن
 نمودم برای آنکه غزل هفت بیت باشد و یا نه میدانم که هر که هفت و نهی تواند کرد
 با من که شاه سختم کوشم و در سان پیش خواهد آورد در عرض معارضه و مواج خواهد داشت

پس آن بهتر که از افسوس افسوس | آنکه درایم خورد نام و ناموس

از هر که جواب آن غزلها جواب طلب کشد شک آرد و از مثنویات قرآن العبد
 که او صاف بر آن صفت پیچ و صاف نه پیش ازین گفته است و ز بعد ازین گوید

ذکر رباعیات و مقطعات قطع کرده که چندین عرصه نمارد که نظیر آن عرض افتد اما در نشر
 مقالات تیغ و قلم با صفت غریب نگهداشته ام نه زبان تیغ را بر قلم کامگار گردانیده ام
 و نه زبان قلم را بر تیغ فرمان گذارم هر دو دوسه را سومی داشته ام تا هر که اوقتی هست کجا
 رحمان دهد تا بر شرطی که از لطایف من انقاط نکند و لیکن در گمان من یقین است که
 جز من دیگر بر این مجال محال است ^{چیدان ۱۳} ه

بردی تیغ من ای خشم تا برون ناکئی	که ناگهان سحر او با خود قلم بینی

اینهمه که در قلم آمد توفیقات دیوان انشا بود اما موضوعات دیوان نگر که چه
 نقد باد در خزانه واجب الوجود باقی داشته ام که همه اینجا وضع میشود و اوضاع صنعت
 در شعر چنانست که در شعر صاحب مذهب و مصنف که صنعت واقع را استعمال کند
 چنانست که در فقه قضیه چنانکه فقیه محتاجست بصنعت و اوضاع پس شاعر عالم باشد
 و اوضاع صنعت بجهت دوشی سخن مقتدی باشد و اوضاع مقلد اگر بزنده گان سودا که
 زنده گان جاویدند چندین صنعت پخته را لقمه نگر زندگی دیزه چینیانرا چندین صلا
 لغت از کجا بودی ه

مرا این لقمه گاندر دیوان است	جوانمردی ز خوان دیگر است

الفقه هر چه قضیه تصنیف بود مقدمه در بالا محمول نهد و موضوع را باقی
 و بین که چه نتیجه میزاید اینهمه وضعی میگویم که ملک صنعت در این کیفیت کم شنیده
 باشی و چون ذکر بعضی وضعها چنانکه سرهای داستان در کتاب نظم و کتاب بر سر شعر

هم تمثیل آن در دیباچه تحفه الصغیر کرده ام و ذکر تخلص او که وضع منست و چندین
 صفتهاست دیگر هم در دیباچه وسط الجوده مذکور شد تکرار نمیکند مگر بعضی ابیات که کفر و
 براسه بیان وضع قتی خواهد افشا و اما موضوع عالی که خاص درین دفتر است باطلا
 آنرا در حق تسکیم که اینجا هم گویم اگر اصحابی و ادین هم معاطقی نکند و اگر قلم جفا
 انصاف کشند خود چون قلم سرخفاده ایم ست جفت القلم با همو گایند

بر راسه تو عرض میکنم موضوعات ای خواججه عنایت کن دامنا فرمائی
بیان صفتها که موضوع بنده خسرو است یکی از صفتها بر بنده
 این صنعت که ردیف المبعیثین نام دارد و کلام در آن سخن پیش ازین ردیف را
 یک معنی پسند کرده و پسند کرده بنده در ردیف تیر تصریفی هم فرموده که ردیف
 معنی فرو نباشد بلکه الهامی بنمیزد نظیر اینست

هر چه بر سر رسد نکو گردد	هر چه باید زحق نکو باید
جهت چون گریز نیرت کند سیر مرغ را پر کند	پر چون طوطی گلگشت شود طاووس جان پر کند

صفت دیگر پیش ازین عقد کننده گان امهات تصاید با زادن طریقه مایل موقوف
 چنان بوده است که در مصراع اول اراده معنی موقوفه میداشتند و مصراع فرود را مایل
 گردانیده نتیجه معانی تمام از مصراع نهمه متولد میشد چون سخن از سخن نباید نقطه قطعی
 که از قلم کاتب در بطن کاغذ چکیده است و در کمال بلاغت عمل شده اگر چه باو بطبع
 بوقت وضع زحمتی بوده است اما بسین که چه ولادی غریب و مرغوب و در وجود آمده

است حامل موقوفی که جمله طالع حامله تا این مدت از تزلزل مثل آن عقیقه بوده اند و بعد ازین همه بختی جمل فحول شعر حامل شوند و اهل تذکیر زده بنهند شکل میت چنانست که هر مصراعی حامل و موقوف با مصراع دیگر هست تا سیوم مصراع و در چهارم مصراع سعی چنان موقوف داشته که نازاده سخن گوید رباعی اینست

در حسن کے ترا مندا آلا	خورشید که هر صبح برین آید تا
خدمت کند و پائے تو بوسد آما	یمنی تو بوسد او چو پا بوسد تا

اجتماع و بیک در صفت اشتقاق

گویندگان پیش پیش از دو لفظ ترکیب نکرده اند زیرا که ترتیب معنی زایدانه دو لفظ تا نهایت سه دشوار است من بنده از آنجا که حدت در زانی تیغ زبان من است قطع تیغ کرده ام که زبان جواب آنجا علی القطع بریده است ازین روی که در هر بی می مصراع آخر تمام از یک جنس لفظ بر سهیل صنعت اشتقاق معنوی بی تکلیف ربط یافته است چنانکه حرفی زاید بر اسم در آن فعل نمی تواند کرد قطع

ایکے چون خنگ تو جو لان در گرفت	کرد کرد اگر کردون کرد کرد
پس که خلق از تو بسرا برد برد	برو برو برو برو برو برو
چون دور دور در خصمت خود گرفت	درد درد درد درد درد درد

موشی که در پاشان پیش پاشان پیش چند چسبید سخن را همیشه اندر حرفی نمی بود آه چنانکه الف در نقش سه حرفت بر سهیل کی گرفت بنده موشی وضع کرده است

که حرفی بر سبیل تخمین از لفظی بیرون می آید چنانکه پیشین شین درست سه حرفی بجای
 و از لفظ پسین سین تمام و از لفظ کلام لام کامل و از لفظ مجنون نون بی نقصان
 و نام این صنعت موشخی مشعر است از جهت نظر این صنعت را اینجا هم بر سبیل موشخ
 مشرح باز نموده شد و مضمون موشخ چون ترکیب کنند اینست که این موشخ را موشخ
 مشرح نامست موشخ اینست در صفت موشخ استادان سوا الف ایام نقشبند
 اکنون کرده از لطف عظیم ایشان شربت دوا و شراب نوشین ماست بنده از
 شجر حی و گاری تهر می کنند مخالف دزمیم که هر کس دوا نارد و گوید پیشین
 و این موشخی را که از عظیم سینه من است بدین که از شعرا پیشین باده می چنین
 موشخی که حرفش در بیت مکنون ندید خدای سلف سوا الف که در خاک ^{سرد} مسموم
 گشته اند و موشخی دم و اسپین از ایشان زنده رحمتی کند و صفت دیگر اینست
 بیت بی مستزاد استادان ماضی چنان می آراستند که بیت بی مستزاد نفس
 خویش تمام میبودی چنانکه مستزاد اگر بودی و یا نبودی معنی بیت موقوف آن
 نبودی و درین صورت مستزاد مهمل می نمود و اما بنده این صفت مستزاد را حاصل
 موقوف انگخت چنانکه بیت موقوف باشد و مستزاد حاصل و تا ازین صورتی نزایم
 از و معنی بیرون نیاید یعنی بیت مستزاد تمام نشود بیت مستزاد اینست

تا خط معتبر از رخت بیرون جست	از ماده چشم خویشش هر عاشق مست

رخ گلگون کرد

در جوسه جمال نگر اب نمائند	کان بسزوه که نیر آب بودی پیوست

سر بیرون کرد

سخنوران متقدم را صنعتی هست که لب بر لب ز سر اما درین مقام تو سن طبع عالی دارد که بشعر صد بیتی خانه بخانه جولان تواند نمود اما بنده از فضل صالح بیگام و زبان صنعتی انگیزه است که بیگام و زبان سخن توان گفت و این رباعی که لبالب بیان معنی است
 دور و پیچ زبانی را جاسی سخن نه بر سبیل تمثیل آورده شد به رباعی امنیت

موسه سه ماهه بوسه ما بویا به	بی او موسیم موسه دیم ماوے به
مایم رمی و آن سه ما با نا	ما با ما ما و ما با با ما به

صفت دیگر صنعت معما پیش ازین جمله بحساب جمل بودی یا نوعی دیگر که تقصیر و مغلوب اعلاقی می انگیزند چنانکه هر سحر معما نمودی و معنی نماید کم بودی و نام آن معما دشوار بیرون آمدی اما هیچکس درین صنعت چنان نام بیرون نبرد که مولانا بهاء الدین بخاری نیر که معنائی انگیزت که نام گم شده سخنوار از او شن کرده است
 معنائی که مردم چشم پیش گر برود بر سر حرف برسد هیچ سر نیاید بنده تیره بی روی او
 میگرد تا یک روشنی دیگر روی نمود اگر چه طرز عمامه سر آمده آن بزرگ از ناپیکهها
 بسیار طراز دارد اما نکته کلاه این ترک هم بهیسه می ارزد و طراز او آنست
 که بیت در نفس خود از روی ظاهری و بر لبست تمام باشد و ضمناً از بعضی لفظ
 بر سبیل ابهام حرفی چند بیرون آید که نام دوستی نیز و چنانکه این رباعی از آن است

شک از سر زلف او گرفت بیشک	تا در خدی خیال تو یک مو دیدم
هر گاه که از شک شک بروسیم ماند و از خد خال برو یعنی لفظ خدا ماند و موسی خدا یابد نمود شود و مشک بیشک یعنی تیم مجر و اول آمده است پس نمود و بخیزد - و بنده را نیز مثل این معال بسیار است یکی از جهت نظیر اینست	
دی کرد خط سبز تو سیگر دیدم	نام تو همی گفتم می بشتیدم
از خط تو در میان سوره دیدم	بار یک نموده بگیرد ایسندم
این هم بر مثل اول است و نام مهر و بیرون می آید این طرز استاد بود اما طریقی که وضع بنده است آنست که بیتی بنفس خویش در مدح و یا در غزل و یا صفت کسی یا بمعنی دیگر تمام باشد که کسی خیال نبرد که در زیر این خیال دیگر است اما چو بگوید بعضی لفظ که فارسی است عربی گفته یا عربی باشد پارسی کنند نامی بخیزد چنانکه صورت معنی ملقوی نگردد مثال	
نام بت من که هست همچو شکر رسا	گر در یابی ز رو همت در نی داد
ششیر زبان روان کنانند تیزی	پس بر سر دزد مغز را بین بکا کو
مغز را اگر بزیان تیزی بر تریخ شود در دره اگر تیزی آید لیس شود پس خلص در دست	
مثال دیگر	
ای از قلم تو کرده نیچرخ کن	پدید العجسم چشمه شیرین سخن
تا نام تو روشن شود از سحر گری	آن چشمه که هست در عجم باهی کن

ظاهر معنی آنست که چینه را مای کردن ساحری باشد اما معنی از روسته سمت
 عین چینه است دوزن مای هر گاه که در لفظ عجم عین را دوزن کنند شخم شود این طریق
 بنده اختصا دارد خدا سے تو این معیار را از تقیبه کو رو لان بی انصاف نگا دارد
 این صفت تشبیهات تو بسیار است این محل خلیه را تخمیل نتوانند که دام
 ادا دوسه نظیر از برای یاد کردن کرد که در شد یکی ساق را به مای عین که نظیر آن است

ز انظار دو مای ساق تو صده چشم	بزی پر مودارم چه دوام مای گیر

دوم تشبیه فرده است بقناره معلاق قصاب نظیر اینست ه

مشرائی کز ول آویزت	کوهی است دکان قصاب است

دسیوم تشبیه رفقا مستحق است بر قمار کبوتر که در نشاط باشد پیش ازین
 رفقا را کبک تشبیه کرده اند اما خود هم منصف باش که کدام بهتر است این بیت
 از برای نمودار نمودن کردم صفت دیگر

نهی خرامش آن نازنین بی عیار کما	کبوتری بنشاط آمد است پنداری

صفت دیگر ابهامی وضع کرده ام که از یک وجه صورت حالی بعربی خوب
 و کشاد و پر بسته حال نماید و از یک جهت دیگر مقال به فارسی مرتبط و مریوط در
 بیان آمد پیش از من که شهبود از تیری و پارسیم با دپاسه سخن را کسی این ریاضت
 نداده بود که بی یک تکسیم و در ضرب رسد و هم در عجم حقیقت است که کسی درین
 شریعت شروع نتواند کرد و سخنور مگر فون دل را آب کند تا یک سطر ای این

بنواند بشت بنده خسرو در کارگاه کلاک یک جزو ازین بار یکسها بریافت تا
 جوهری که در این جزو منقش نگردد اگر نه هر که کلمه را بر هم کرده توانستی نزد حق خود را
 ازین کسوی پیوند کردی این رساله در ترسل مکتوبست و کیفیت تمام هم در دیباچه
 این رساله هم آنجا تحریر افتاده از آن سبب که تطویل آنجا مداینجا نیاید اما این دو بیت
 از برای نظیر آورده شد **عربی و پارسی**

بجاری باو داری شاخ ناری	رواداری کباری : داری
بمعانی خانه داری با بجا کن	هواداری و نادانی رها کن

صفت و کیفیت ازین شعر که مشاهد اشعار است در صفت ابهام موی چنین گفتی
 که دو بار یکی حاصل شدی بنده بکاک تیز تیز موی معنی را چنان بشگافت که از یک
 هفت هاریکی حاصل شد اگر چه پیران از طرف محاسن موی بده اندن گوشه نیگرم از
 طرازی من بیشتر از آنست که از پی این چهار پنج موی زیادت بزنج در مانده ام انصاف
 که در شب مظلم سودا به ازین موی نتوان شگافت اینهمه که موی در موی بانگ نودی
 کرده ام دلی زیر گلیم بود اما خلاصه سخن اینست که اگر پیش ازین صورت ابهام را بدو
 وجه جلوه کردند که هر که بیدید متحیر گشتی طبع خسرو ابهامی وضع کرد و موی تر از آینه
 زیرا که در آینه از یک صورت یک خیال پیش در نظر نیاید اما این آینه است
 که اگر یکی روی نهی هفت خیال درست و روشن روی نماید و این ابهام را -
 ابهام ذوالوجوه نام کردم بیننده بباید که گوید نگر و دو گوید نیاید

اورا غلطی باشد آن از کندی کلید خاطر او بود که ابواب بر بست بغایت مغلق و محکم است و آنکه در آمدن دیوان شد این مهر چهار یافتماست بر و سه بغایت کشاده است
نظیر اینست از لفظ باز و اد چهار معنی درست میخیزد و بر لفظ سر میاید استاد -

باز سر باز تو با سیمرخ سر بازی کند	اگر تو ای شیر گران سر باز داری در شکار
معنی اول یعنی باز را در شکار داری -	

باز سر باز تو با سیمرخ سر بازی کند	اگر تو ای شیر گران سر باز داری در شکار
معنی دوم یعنی کشاده داری باز را -	

باز سر باز تو با سیمرخ سر بازی کند	اگر تو ای شیر گران سر باز داری در شکار
معنی سوم یعنی اگر چه باز در ایش در شکار -	

باز سر باز تو با سیمرخ سر بازی کند	اگر تو ای شیر گران سر باز داری در شکار
معنی چهارم یعنی اگر تو باز داری مراد آنکه یانده باشی -	

باز سر باز تو با سیمرخ سر بازی کند	اگر تو ای شیر گران سر باز داری در شکار
اما از لفظ مجموع سر باز داری سه معنی دیگر میخیزد بر لفظ گران میاید استاد معنی پنجم یعنی اگر تو سر باز داری در شکار -	

باز سر باز تو با سیمرخ سر بازی کند	اگر تو ای شیر گران سر باز داری در شکار
معنی ششم یعنی اگر سردار -	

باز سر باز تو با سیمرخ سر بازی کند	اگر تو ای شیر گران سر باز داری در شکار

معنی مهموم یعنی باز را سرکشاده داری مراد کشاده داشتن باز آن است که ناموتی
را سرد نگاه دارند نظیر دیگر

پسین ششای و بسیار بازت بر سر بر | زین مرغ ای ابو باغ از گویت بسیار با

از لفظ بسیار بهفت معنی درست میخیزد یکم تو پسینتی ازین مرغ که گویت بسیار با
یعنی گرانی تو بسیار گویم و دوم تو پادشاهی ازین مرغ که گویت بسیار با و آن تو
بسیار گویم سیم از برای این مرغ که گویت بسیار با یعنی بسیار بار زده گویم چهارم از برای
ابر ازین مرغ که گویت بسیار با پنجم ای باغ ازین مرغ که گویت بسیار با یعنی بسیار بار
ششم ازین مرغ که گویت بسیار با گویم یعنی نسکو کار گویم هفتم ازین مرغ که ترا پسینتی و
باشتا بسیار گویم یعنی بسیار بار با صفت دیگر باز به معنی غریب صمیمه انصاحت
بسیار استم در اوایل لفظی مصحف کردند چنانکه هر دو پارسی یا عبری در تصحیف آمدی
و آنرا در صفحه که نگاهداشتندی هنر پیدا شده مگر در مقامه چیدری که هم سطر داری آمده است
و مولانا جلال الدین بخاری نیز همین مقدار شکایت نوشت که خدشنی تا آنجا پارسی مصحف
چنان باشند که فتنی با سجدا این لطیفه را لطیفه طبعان تحفه عباس در حافل زانند
تا بنده را نیز درین داعیه افتاد و باعث من فاست این مصحف که بیت که طرف
هم عبارت غریب و دو طرف جمله فرست فارسی است در قلم آمد مثال اینست
غریبی تو آری مروی نیکی تحت داری دانسته بر دم بانی و شاهی فارسی تو آری مرو
نیکی تحت داری دانسته بر دم خانی و شاهی تو که رساله مصحف رساله تصحیف

نوشته شده است که هر دو طرف پارسی و عربی لغت عربیت عرض عرض است
 اما بنا بر حکم آنکه استاد آن فرقی میان تصحیف و تخمینس خط نوشته اند که تخمینس خط را
 هر دو روی رویت مع باشد و تصحیف را البته یک جانب و چه بخواهند این رساله حکم
 تصحیف دارد که بجانب درست و جنبه دیگر یعنی میکشد این نیز در تسلسل است از آنکه
 یک بیت پارسی و یک عربی اینجا آورده شده شاید که خلط و غلطی که درین صفحه تصحیف نظر فرمایند
 مَسِيئَاتُهَا بِمَجْدُومٍ هُوَ مَوْثِقَةُ الْعِرْقَةِ فِي الْاَيَّامِ حَيْثُ شَأْنُهَا بِنَدَانَةِ مَجْدُومٍ هُوَ مَوْثِقَةُ الْعِرْقَةِ فِي الْاَيَّامِ
 فارسی - خانه خلقی و به حکم گوی + بعد است گرد گورنت + خایه خلقی و حکم گوی + بنقل و است گرد گورنت
 صفت دیگر باز ابهامی دیگر برست کرده ام که یک طرف همه هندوی می افند نظیر شمشیر

کئی آئی همان بسیاری آئی ماری ماری برای بر راه موری آئی

حاصل در پارسی و عربی چون ثباتی بود میاضی کرده شده تا اهل این کار و نا اهلان آنجا
 بنده نقین گرد که من درین مراحل زاور حله برده ام و ازین کیفیت مراد آن مراحل
 شده اگر در عربی بنا بر تصور تحصیل تقصیری رفته است بینایان دانند که در پارسی خلط

آن چگونه خواسته ام

تری سوارا چه نام در پارسی دارم هنر آنکه نه دریا نگر بسیار خاک اندر گهر	روم و فراسان هم خوش از شمشیر سوخت و گند ز آنکه سار واری نظر خندا عتقا و مع ما گورنت

بعضی از اهل هپایان اهل مزاج که سیلابی بلا و است گرفتار ندید بر ما گرفته آرنده که فلان
 بز فارسی میدان فارسی نیست و در عبارت عربی چندان علوی و تلوی نیست جواب

آن خزان جو دآب است بخواستم که سکوت را جواب آن احمقان سازم اما هم تنگی
 سخن ایشان نگذاشت که پوستین ز شیرین سخنان سحر فند و قند بار تلخی نذارم اما
 سخن راست اگر چه تلخ باشد الحقیق مگر در همه خط هندوستان سواد عظم دلی است
 و مناره او ستون آسمانست و کمانه مناره ابرم ذات العباد التي لم یخلق مثلها فی البلاد
 تنگناه چندین سیلیمان بوده که اگر با دهر روز درین شهر یک ماه راه با مداد در دو ماه یک
 شبانگاه تا با مداد در شهر دیگر باشد و شبانگاه در شهر دیگر ^{عده} و ^{کشته} و در اوها شهر نری
 در یابادی که از بزرگی خویش در عالم نیسکنی درین بجز از شعر او عربی و پارسی چندان اند
 که از عروض عرب تا بحور چین نباشند اما آنچه درین شعر عربی با دستتادی مخصوص اند
 و خیال انگیزی آینه اعراب دارند و در همه و آب آداب آتف بلکه در شعر عربی
 چنانند که اگر ^{بهر} متنی زنده بودی تیغ محرابی زبان ایشان از اجاب سیف الدوله سجود
 خود ساختی و ایوب بودی دفتر خود را به او اوراق گل پاره پاره کردی یکی از آنها بر چیس
 فلک سترلت شهاب الملت و الدین که شهاب فلک از آتش طبع او صد بار دیوان
 خود را سوخته است که اگر آن سیلیمان ممالک سخن را غریمت جمع کردن دیوان بودی
 این چنین را جان رفته در تن مافر گردانیدی و امرا القیس چون قیس مجنون گشتی
 هر شعر ^{بکند} شهابی آسمانی است پر کواکب و عطی دیوانه ان بعضی شیاطین النسر
 جن سمع می نهند و استراقی میکنند از سرقه ایشان خدا یغالی نگه دارد و حفظنا اما
 من کل شیطان ربهم الا من استترق السهم فاشبهه شهاب یمن و دیگر سخن بر فضل

فصل کبیر الدین محمد عراقی آن گلزار پوشی که صفت دریا با چندین پیکار زنده است از
 قبا و تجرود زنی گوهر تری که عامه شتری با چندان سر آمد که تکه است از گلزار آن صری بان
 ای جادوان عرب بسیار بزرگی و او ستادی او اعتراف کند که انما الکبیر کم الذی علیکم انحرور
 مصرع جامع و ملی که سحره عرب بسیار اندر که بدیدینا هست در عربی نیز بخاندی مجلد کرده اند

و علی الذین قلنا انا انقم
 هان الزمان و الهیة انقم
 تنالی الا حبه ذوالاعادی تر حسم
 ان التکون علی المحبت محرم
 طول اللیالی کیف بات بتم
 هذا من الرحمن حکم حکمکم
 قد ذقتہ اری الصفاة علقم
 جاد البهار بتم خو جم

ذائب القواد و سال بن عینی الذم
 اذیت عمری یا مفا یه متیتی
 و اذ ا حجت الی الوری کرب النوی
 یا عادل العشاق و عینی باکیا
 من مات مثل جنوید رجه لیلیتی
 یا صلح لاطمن علینا للهوی
 لا تشترین مدام و حیرانک
 ما جبار صبی را صلوا من بیننا

گداخت دل در روان شاد و چشم من خون و حکایت کرد اشک با هر گاه می پوشیدم -
 فنا کرد عمر را سه نهایت آرزو سے من قریب رسید وقت مرگ از جهت مرگ بیمار نوم -
 در چنین طاهر کرم نزدیک خلق حزن فراق میگویند دوستان و رحم کنند دشمنان -
 ای علامت گفته عاشقان بگذار مرا گریه کنند بدستیکه قرار بر عاشقان حرام است -
 کسیکه شرب کرده است مثل من پس او میداند حال من در زنی شب چگونه شب کرده است -
 ای صاحب طبع کن من بسبب عشق این از خدا حکم محکمه است -
 نوشیدنه تو شراب دوستی زناں باکره من نشیدنه ام و ز یاد میگی -
 بدیدار ان من گرفته اند از میان ما -

حقیقت اینست که این طریق نیک نیندازم اما از برای تنگ ندانم این چند بیت
ثبت افتاد چون معذرت خود کرده ام شاید و انایان معذورم دارند و نادانی من
بخشایند و هر چه که بر من نواهند گرفت بر خود گیرند -

ترک هندستانیم من هندوی گویم چو آب	شکر می مصری ندارم که ز عرب گویم سخن
جزوی چند نظم هندوی نیز نثر دوستان کرده شده است اینجا هم پدیدگی بس کردم و نظر بر نداشت که لفظ هندوی در پارسی لطیف آوردن چندان لطفی ندارد مگر بضرورت اشخاص ضرورت بوده است آورده شده	

چون لوطی هندم آمده است پارسی	از من هندوی پرس تا نشر گویم
اگر که تیب سده دیوان پیش ازین او شایان سخن کسی داشته دیوان نبود مگر مرا که خسر و ممالک کلام مسعود سعد سلیمان را اگر چه ست اما آن سده دیوان در عبادت عربی و پارسی و هندی و پارسی مجرد کسی سخن یا قسم نکرده بر من که درین کاسام و عادل م قسمت چو چنین بود چه تیر کنم * صافان معانی دانند که در شرح خزاین سخن چه حرفه عجیب انگیزه ام سهم اول ترک و دانست که از جنب خطا و صواب بیرون پایده است و هر چه کمتر بود چه چشم باریک بینی است کرده ام و از آتش دل تاب کشیده و بنام تحفه الصغر نشان کرده تا هر چه یک انداز است هم درین کیش پسری شود تا صاحب غرضی بر من که نشانه من صنف فقدا استندت شده ام بر سر زند و بجز دوم وسط الحیوة است که از عین سخنان شباهت در سیاهی قلم قطره قطره ۱۱۲۰	

چکیده است و از چندین بحر با لبالب شنا من که در اشیدن صنعت و ستیانه
پودر سنجار بودم سفینه ساخته که هم برکت مازید تا هر که درین مبعبر گذری باشد درخت
صیوة را با ساقی دیگران توان برد و اگر از آشنای عین شعر دور بود روش بحر را هم بدیت
سفینه پیش معلم تخته درست تواند کرد و اگر خود متعش باشد آبی تواند خورد

آب خوش گر خواهی ای تشنه بدیاس آبی | از آنکه از دریای عالم کس نخورده آب خوش

آنا سفینه آخرت بحریت ز اخر و محیطست پراز سلسیل و کوثری آب سبیل هشتی
بمقتصد و هر هرقی از بهیت معمور بوستانی که هر گلی درواز او راق از هر دفتر از هر جوم است
و هر سزه در وانه نجوم از تقویم بود بیجان بدیست بفر کمال آراسته بلکه اقبالی
باز از مطلع روشن فاسته

نخ ای عزه میمون که ز نور | شرق تا غرب جهان را بگفت
آنجهان تیر گر نقش میخواست که | که ادب جبت عنان را بگفت

اینهمه بالا و فرود که گفته شد لاف بی پایان است یعنی لاست اما از راه صدق
غرض از پرداخت سده دیوان آن است که آنچه حشو اولست هم در وقت
قدیم با سستی قمار سد و چون رقم صغر بر سر آنست اگر سهوی و خطائی رفته باشد
اصحاب و نوادین چایزه انماض در بیغ ندارد و آنچه شتر گریستی و شیر گیری شب است
از این رنگی داده شد تا او ساطع مردم را هیچ کس اما از سکاره اگرگان این متیر سگ
در بند بر گری باشند از شیر زنی که بوسه آید در مایند اگر اموی کند باکی نیست

زیر که این سودا تمام پراز آهواست انگشت بر آهوهنادن چنان باشد که بر روی
 یوزخال نهادن غلام شیر و لایم که از سلسله انصاف جیند و درین معانی عزیز چون
 سگان عزیز دشمنی نکند سه اگر مرد می نیست ای گرگ جنگی - مکن باری این
 چشمه های پلنگی و آنچه نزدیک من سخت که بدان چرب زبانی میکنم و از استخوان
 سینه چیدین گداز بیرون کشیده اینک برین سخن که خطاب عزة الکمال دارو
 فرود بخته ام از پاوده خام تخمه الصقر و قهقهه بزگی پوشش وسط الحیوة بجهت آن جدا
 کرده ام جاشنی گیر آن قابلق برادر مذاق بذوق باند و در نواله استخوانی و در زیر دندان
 سنگریزه نیاید هر که این زیر پا را فرو بالا کند تا آب زیر این نقش کرده یعنی هر سه را
 که هر یکی حلاوتی دیگر دارد در هم آید ^{سینه} و آن قلیه خوار را از برای این تلخیند ششام

هر و یانه از زبان قابل لایق نباشد
 و روزه که گزشتت خویش و پیوستن بهلوک و سلاطین و مشهور گزشتن

محمد و افرو و شارا و افرو و افزین فراوان آفریننده را که چندین عوارف عرفان در حق من
 تا سپاس ناطق شناس از زانی داشت و در بهترین صنعتی از صناعات انسان که آن سلا
 نطق میگویند بخشی تمام بخشید نه به کمال قدرت ربانی که سکه زبانی چون من
 زبان دانی را در سخن آورد پدرم سیف شمس که از نو پرمیشانی تیغ آفتاب بود بصفت
 شکنی شهنشاه یافته جهان بقوت او میگرفت ^{سه} که بر کشید خدایش لقبه قدرت
 عجیبی که با چندین اوصاف گوهر پاکش چنان بود که هر گز سخنی از زبان او بیرون

نیامدی ترک در خواب فرشته است او در بیداری فرشته بود از بالا آمده آنچنان
 فرشته را اگر در خواب توان دید صنعت ملکی در طاعت چنان ملکه کرده که در حور
 سیه چشم چشم سنج نگر دی هم از طریق امیر بود و از جانب عبی صاحب لایت با آنکه آمد
 اما همه همش بر آن منحصر بودی که بی حال تحصیلی کم در آب گل من اینهمه کاشتهای
 اوست که بر سید هدایتی چون مرقد را درینا را از دور کرد و دو گلزار آخرتش در دو مامدا
 الدنیا مرزقه الآخرة از بسکه شهید شهادت در مذاق او شیرین بود جان شیرین هم بر
 سر آن شربت کرد و آب حیات ^{سینه} بل احیاء و عند ^{سینه} نوش فرمود نوشتش باد

سیف از سرم برفت و دل من در نیم ماند	در یای من روان شد و در چشم ماند

من بنده در آن ایام هفت ساله بوده ام اما در چهار کانی بنا بر ثابت ثابتات هشتم
 فلک را با پامال میگویم تا پای برسم بخادم در آن ضمن که در آن می افتاد سخن میگفتم
 و گویا اندوادم میرنجت چون آن ابر که من قطره اویم از سرم برفت یقیم ماندم جدم که در
 آورده خدمت خود مسلک گردانید بخت من بود که جدم بود آن جد نبود بلکه رونق

بود صاحب دولتی چون چتر سلطان بی سپاه دولت عماد الملک چهارم پای تخت
 اگر نشان سلطانی نه داشت باری سلطانی داشت از فراغ وقتی همه ملکات چتر سلطان
 در مشت خود را آورده پرده کار تخت همه او میکرد و اما از بر این مصلحت را که مفسد

مفسد نگفتند خود را در پیش یاری مشغول به داشت نهی راوت عرض که
 در کار زاید ملکات میباشند پس با آنکه اگر چیزی از دست او آید می رسد

سال عمر داشت هفتاد سال عرض مملکت بود ز سه عرض در بقا که صد هزار جوهر را
 پیش او بقای نبود بلکه چندین جوهر را ریمان در گلو کرده بود در سلک سفته کوشان
 خویش در آورده دو بیست بنده ترک و دو هزار هند و ده هزار سوار در نظر پهل
 علم علاوه او بود هر سال چندان کلاه و قبا میداد که بر سگی جمله یک قبا یان پوشیده
 میماند هر باه که آن عارض سیاه مسلمانان باریان رحمت بار پیدی انبیس که بارش
 عام بود کفره هندیم همه ابواب فتح یابی چشم میداشت اندر ایشان نیز می بارید و
 ولیکن تیز درستان فلما را کرده عارض ضامن تامل نا در چشم قالا انا عارض محمط ما اگر
 خورشید کم خود گوشه دریش تا دامن قیامت پیوسته است آنقدر در همه سبزه زار
 زمین تر بنباشد که هر زمان از خانه ولی النعمت بی بیگار امتبول رسیدی آهسته
 همان بی مونس تربیت او با دمن تسیم را آن که می در کف پرورش مینود تا
 پرورده شدم بیت ساله بودم که بزرگ صد و سیزده ساله شد و در هشت که هزار
 ساله راه بود بیک نفس بر سید زهی قدم که در دم زونی هزار ساله راه چشم پیش کرده بود

تو هم انجار سیده بی پائے	دیده یکدم بنفخه و باز کسائے

بعد از آن تعلق تبرک دولت خان معظم کتو خان بفر چو کرم و از آن دست
 آویز عاقلانه با عنان فلک دوال بازی آغاز مصادم عالی که بد و لاحق شدم الحقی که
 آن علاقه امر علاقه دولت او گردانید بقدر رسال تصبیه چند حالی که جوئی دیگران
 توان گفت پیش کش آن بساط انبساط که درم پیوسته بوستان مجلس کسره و کشیده

پنجم سوس زبان خویش تازه پیدا شستم مادر ز می شناسد زاده خورد و بغیر اخان بزرگی
فرمود در خانه حقیم کنگو خان که ابن عم او بود و همچنان آمد بد نسبت که از عشرت
ایشان مامور و در سلطان میر سید از حرف اخلوئی چند برابر دانه تا شمس الدین میر
وقاضی اثیر برادران قرآن السعدین و اجتماع تیرین که عطار و م شرفی دهم ششم
دوازده طرف از دو گانه یگانه نوبت سخن بچگونه کرده ازین جانب من بنده در هر چهار
گانی کوس هزار گانه سخن چنان میزد که ایشا نوبت نمیدادم چنانکه از دید به طرفین
هم از دو نوبت زن سخن غلام دهم بنده گان نوبتی را گوش باز میزدند و در بارها بارها
و سخن در آن چون صدق دهن کشاد و چند آن بیاریدند که هر چه در روی زمین بود
تر کردند زبانی که ز کس بدینندگان از خیال دل نیار بر قانی شده بود و از
باز در روانه چون دامن گل صد پاره میزدند لبکه جلوی سخنم بغیر اخان بر مذاق
افساده آن نواها که در خورد و پادشاهان باشد یک طبعی پراز سکهها سفید جغرافی
فرمود تا پیش من آوردند که این تلخ بغیر اخان نیست و چه مصلح خویش کن مرا از آن
دقیقه بچند که نقره خام نیاتی تر بود در خرید و بار ز بندگی گردانیدن خان مادر مزاج
بغایت عین بود و اثر تغییر بر بشه او نما هر گشت من بنده در یافتنم و آنه به دردی در
آمدن در خانه خویش راه نداد و چند روزی بگذشت گذشتمها هنوز از خاطرش نگذشت
بود و خواستند که مرا نشانه بلا سازند و سومی زند خیالی آنسهم دردم بگذشت در ششم
چون تیر حسرتم و چله کردم و بر خرم خدمت ملوک سامانی زاده سامانه پیش گرفتیم همه

سلطان خود بنده سامانیان بود و چندان آزاد و بیاسی بنده تقریر کردند که شاهزاده
را بنده بنده ساختند در حال بنده را پیش بردند کار خود پیش از ان پیش گرفته
بود بنده بنده می خاص مخصوص گشتم و بر قاعده خدمت قیام نموده نزد
بروزگار براج میشد ناگاه اعلام اعلی از دار الملک دلی دار او از سمت کهنوتی
عزم جزم کرد و در پائے از آب شمشیر زمین قطع کنان سوئے دریاے مشرق روان شد
شاهزاده مستعد نهضت میشد که مدعی رسید در زمان بر حکم استماعا با استعدادی اهل
سجفرت جهان بانی بانی جهان پیوست مدت یک سال راه میبرد هموز راه را قطع
نمود حاصل از آن سوئے کهنوتی صد و پنجاه کره که آن می بریدم کره نبود و جبر بودی
و جبر با حاله و تمکیت پالان از شپشت ستوران فرور نیاید زین می یافتم پرانه هندوان کافه
از مزاج پشت سجاله و تمکیت آدره و از پشتی آن زمین پاکیر که خیاک رو بادوی بسته
نیزیر که غلابی اید که اگر بنده در آن غلابی افتادی چون گس در جلاب گرفتار ماندی
آب سیاه و گل تیره که گویند بهان است القصة قصه دراز است و باز سخن را محل
پرواز نه خلاصه چاشنی آنکه طفل بر کم کردند و شاهزاده که بدعا و ناز می در حضرت
حیرت ناظرین میگفت و آن طفل من گندمک سلطانا تا نیندیگر با قطع کهنوتی خیر نیل
چنان سر بلند شد که فرق و قد ساهی او بر پره اطلس بر سید ملک شمس الدین و میر
وقاضی اثیر خوا مستعد که بیاسا تم داسن گیری گشتند تا تفرق عزیزانم که میان گیر بود
ضرورت پیوست و از آن زمان پناه زده ای سوی مصر عین روان گشتم و در سایه علم

طل آبی در شصت و نهم در آن شهر بزرگ قان ملک از فتح و مرید در رسید و
 آوازها رسیدگی سخن بد در سیده بود رسید تا از بیوه پنجه ششم بر سرده خانه بختی چند
 به بود پیش و مجلس خانه خاص قبول افتاد و شرف تشریف صله موصول گشتم که بندی
 بر میان بستم و کلا ندیدی بر سرخ بیدل دیگر پنج آب لنتان را از بحر لطایف خوانی
 آب دادم تا ناگاه از حکم حکم حکیم آن اختر شرف را با میخ نفس منقابه افتاد وقت زوال
 رسیده بود که گو که بخوس مرغیان در رسید بوقت غروب آفتاب مشرق از روستا
 چرخ فرو شد جهانی پر دلان سهم خورده افتاده بودند و طبق زمین پر از کاسها
 شکسته شده و اصل خود را در آئینان کاسه کجا انهم کوزه کجا ساخته آسمان خاک
 میخورد و آفتاب طشت خون فرو می رود

چگونه شرح توان داد آن قیامت را | اگر آن فرخ ملک الهیته خواستی ز بنهار
 در آن کانون بلا مر تیز رشته کافران گلو گیر شد تا چون خردس که رشته عجم در از در
 بود خلاص یافتیم و آن شده به بار از لازم و تماشای قبه الاسلام آمد و وزیر قدم مادر
 بهشتی شدم او را خود حالی که چشمها بر من افتاد و جوی شیرش از اشفاق روان شد

بهشت زیر قدمها در استقامت | و در چو سینه شیراز و زمین روان نشان
 چند گاه به دیدار عزیزان و دیگر در قلعه مومن بود در فضایی یلیب آب
 گنگ روزگاری خوش کنار میگردیدیم از آن گاه سلطان عادل و پادشاه
 الیون طبل ریخته فرو گشت و علم دولت از روی بر آفتاب سایه کشید

طلب فرمود در آن ایام ملک نظام الدین داده باک قلمه ملک و علاقه تخت بود و
 بسبب این از من خاک کی پرغبار گفتم نیاید که عقیده انگیز و احترام را حرز خویش ساختم
 و در سایه ابروست حاتم خان پناه جستم و از آن کف دریا موج چندان کشتی زیر بامتم که
 اگر آنرا بادبان هبائت مشهور بکشاد می یا آنکه لنگر کرد می هم زادگان من توانستند
 که عمری بآب روی بگردان برندی یکچند کلاه نیکوی را در خدمت او بر سر کردم تا ناگاه
 مجلس نظامی بیوتان فرودی جای خوش کرد در حال بنیادیه کی قبا و مغزی شدم
 و تقریبی تمام حال گشت و چون دور دور بود روز و شب با معاشه ملوک بمحاشرت
 مشغول بودی ناگاه ساقی دور شیرینش چشاند که از آن شراب چشم باز نکرد و فرقه
 العین او شمس الدین بر سر پادشاهی طلوع و شایستهی خان والا که در قیسه وزی
 آسمانی بود پیشش تباری او را در کنار گرفت بنده خسرو بر بطاروی آن آسمان پرو
 کرد و جزا بر میان حسیت کرد و ندیم حضرت با حضرت پیر و زشاهی گشت از سر بهیخت
 بنده رایت پیر و زشاهی بچتر سپاه بدل گشت و از کرم ذوالجلال جل جلاله
 سر سلطنت را بقدم رفعت پایه بلند کرد و اندو آواز خطبه جلال جلال را از منبر پایه
 فلک بگذراند و عالمی را در ظل طلیح مطلقه معدلت سایه پرور و امن دامان گیرد
 الهی آن سایه رحمت خویش را از سیر روی آفتاب قیامت در پناه داری بنده
 خسرو اگر چه همه وقت استناد بمسند پیشش تباران ملک و داشته است و همیشه
 و هم نه الهی شاهزاده گان بود آبا براوح ناموری یکشیده تریست و در محنت

این پادشاه رحیم دگریم که علم السلاطین است و از پادشاهان مقدم و متاخر کسی اندین
 نوع سخن دان نبود و بنو و سخندان در دانش شعر است چنانچه حقیقت سخن بنده است
 بحقیقت همه بدانت دهم با نده استحقاق عاقلنت مبنول فرمود از کمال لسانی که
 در حق اهل کمال خصوصاً در حق من ناقص از زانی داشت اگر وصف
 کنم در سبالت شعر نخبه ننگ را که دشمن کاملانت از غایت تخریر دوران آورد
 خواست که در غلطد انا هم بر کم تو نگیه کرد نگاه پای راست توانست بخاوس

از بخشش و بخشایش انشاء مجلس	عالم همه روز تازه چه نوز جز جلالیت

مرا ازین قصه مشروح که تا محشر مشرح خواهد ماند آنکه سخن بنده که در بارگاه پادشاهان
 بر آسمان بانگ بر زده است و بهیزی نیست که پس پرده گویند اینک مردان پرده
 از پیش برداشتم تا هر زمان دوشی که با من درین پرده بانگ زدوی کند از جنبش که چون
 باد در دانت ستر از روی او برگیرم

بجهنم انگس که بر آرد گردن دعوی	نه از تیغ زبان ہی ہی که از کفشش نرم گردن

اگر چه در چشم بینایان نقش اشعار عاری دارد اما اشعار کاتب از اشعار شعر عاقلیت
 که جز ممدوح محمود را که در سلاک مودعان او بوده ام محدثت نکرده ام و با شاه زاده
 که بنا بر خلاص خدمت تنجلیس او التقاتی نموده ام و با بزرگی را که ممدوح خرد و دان
 بزرگ داشت فرموده است و بنده را بنظمی در تحریر از او بهائے او اشارتی از
 داشته ان تحریر را بر قبه رفیق سرد آورده ام و از تحسلی بی شکل خود بقدر سرگسی

در قبح مدح او رخصت چنانکه بسبب حرف معنوی ضمیر من اسم مرفوع او بتائید متصل گشته
 است بی آنکه اسم صله در میان آمد اگر فراموش بودیمت معلاج الامن خدنی کرده است
 و خدنی پیش آورده اگر چه هزار شکر سنائی بوده است بجمای کاغذ شکر هیچ شعر ننوده است
 که قبول افتاده است و از شمس ابیات باهنا که در دوکان سوداوی بهاست
 بکلی برخاسته شده است

یک بیت راز من کس نتواند خرید کس	زیرا که کس بهشت برین را بجانم کرد

چندین تشبیب غریب که درین کتاب غریب مکتولست و چندان تشبیب عجیب که درین
 کتاب به عجایب مکتولست تقسیم کنی دیده در نظر خواهد آورد و همانجا که عین عیب است
 دیده در آن خواهد نمود و هر آینه به لفظی که مرتب باشد چون کسی قلب خواند متبر
 شود و هر نظم و شری که لطیفتر بود چون بی انصاف بمواخذة ما خودگرداند البته
 در دل مستمع آنرا ذاتی پیدا کرد آن مثل راست گفته اند که بجانم جوی را بهانم کم
 نیاید بسیار بگفتند باشد که او را در شعر عوسی غالب عالی افتد و قوه تصنیفش ناقص
 و قاصر خود را بمواخذة و تخطیبه در میان طائفه سخنوران خط کنند تا او را از ایشان
 دانند چون در بی بی نام او بسیار است بر آید نه بفضاحت هر جزوی که ازین طویل است
 آن نعل شکن چو درینج راهم بتا ز یاد سفاست اوب باید کرد زیرا که سخن او چون بانگ
 خراست که او را چو آرمی جواب گوید چنانکه در چرخ خود خزان اگر یکی در بانگ آید مروی
 آن باشد که اگر هر چیزی نغز نام برنگام ز شاد و راهم بچتری دیگر کنند اما اگر تاظمی مدعی

بمعارضه عرض سهری کند و از کمال نقصان و افزونی کاهش سخن را در زبان گیرد
 و انگشت بر حرف س نهند و سخن چینی کنند در معنی صورت اینحال و حجت این مقالی
 معقول بر خاطر بگیرد و آن اینست که این حالت است که حال بیرون نباشد یا سخن
 او به از سخن منست یا برابر یا کم پیش ازین نیست که اگر منقعات او به از تفنیفات
 منست خود چون بمضغان رسد محقق است که همان قلم ایشان حروف کاتب را
 خط نخ خواهد کشید و تمیز راجح و مرجوح آنها بخا پیدا خواهد شد و او را از زبان خود و دهن
 رنج نیاید داشت و اگر کلام مساوی کلام منست خود پر سهر و عیبی که کسی در گفتار من
 بیاید در گفتار او بیاید پس مخدرات پرده دل مراد فی صورت حال عیب نهادن
 بر وجه نباشد و اگر در اینمنی که بالا رفت از من فرود تر است هر چه گوید بجایش کردم
 آن بیچاره از خوردن غصه تا بلب رسیده است و شکمش آما س گرفته است و اگر باد
 در دونه خود بیرون نهد باز پری تقدیر میرسد

در کمال من آنکه نقصان گفت	هست نقصان حال است و او
بدگویند نظم خسرو را	گوید آنکس بد است گوهر او
که اگر بد بدی کجا رفتی	شرق تا غرب گفت هر ترا و
گر خط مصطلح شود بمثل	نمود نام عیب در خور او
در مواج کسی چه عیب کنند	کز عیب تا خطاست کشور او
دیگر گرفتگو چون است	گفت او گو بیرون روانه در او

هر که در سوی آفتاب بینهد	خالی انداخت خاک بر سر او
شکوه اینست که هر پدید نیکی که از جنس مقولات است بر صحایف روزگار منقش و منسوخ خواهد ماند که اگر در حیات کاتب شتی مرده دلان دست تحمیل از دست استین انصاف بیرون نیارند آینه گان که بعد از رفتن ما آیند چون بدین سواد کجی چشم روشن کنند یقین است که درین صفحه نظر انصاف بیند و چون گوینده در پرده باشند از برای دوستی روی نگاه باید داشت و نه بسبب شمی پشت بانصاف باید داد آنچه از صدق حال بود در حال بگویند هر چه در آن حال اصناف انصاف اتفاق کردند با اجتماع جماعت همان باشد	

اگر نیکو ست خود از طعن شتی قرطیان رسم	و اگر خود بد بود مجبوراندم از جهان رسم
در صورتی که اول سوره شعر آدم خوانده باشد بهین از دور او تا حلقه ما چند اصحاب کلام بوده اند یکی در شان خویش آیتی میدانست که مگر کلام را ختم من خواهم کرد چون دور او بگذشت چنان فراموش گشت که بنفش بچکس را حرفی از صفحه او یاد نماند زیرا چون لطفی زایند اشت قبول قلوب نیافت و بسیار گوینده گان بسیار گوئی که همه نقد در داز ضرب سخن صرف کرده باشد و چنان خامل و خامه که کسی آیتها زاندا ند که موجودند یا معدوم پس معلوم شد که معتبر اتفاق و اجماع جمیع خلایق است بر عباد و عنایات رسالت خویش که اگر جمله زبانان تیزی که بجا انگیزی مشهور را ندانند چنانچه در انقیاس و ذوالرسمه و شتی و مغربی بشهر مذسبت نیست و اگر نظر بسیار بر سیان	

گنی هم برین قیاس توانم و بنگر که هر یک ازین شهر سواران مضار نمایر چند خرق وطن
 کمین دران ذوالنیزن چشیده اند تا این ملک ابدی را خطبه بلند کرده که اگر هر یکی
 سلسله سوادی توانستی جنبانید درین دربار یافتی و کلید انصاف خود بر دست خود
 بودی همه خود را کعب ز بهر و از بهری ساختی

اگر تخمین شعر نوشتن کردم همین باشد	که هر کس خوشنشین را عصری از نوری داند
ولی خواص اندر یاکر بیرون کشد اما	چو وقت قیمت آید قیمت آن جوهری داند

غالب خاصیت شعر آنست که هر لطمی روان در قید تصنیف تواند آورد و از دقیقه
 سخن اندکی تواند سخت خود را از جمله بخته کاران داند و گویند گان دیگر را لانه بند و مستنشا
 دانند الا خود را و بید گوئی بنگر گو بان نه بان دراز کند و با آنکه بدانند که چ میگورید آه
 بر آشی رضاند هر دو در جان ما پندار و دل ما پنداران خفته این مقدار تصور نباشد که هر که
 خود را عمداً احوال سازد در عاقبت احوال حول شود اینهمه که در میان از شجاعت افتد
 که غبار نقار و کاوید بان یکدیگر میان این طایفه بنیاد نیست و هر جا که گا و گا و غبار
 در میان آید و ضرورت نظر مردمی را نوری نماید پس چون مردمی را انصاف از میان
 رفع شود ضرورت نظر بر عیب پیش از آن افتد که بر شهر حیران بی انصافانم که عیب گیری
 که از ایشان دورتر است می بینند و عیب ایشان که با ایشان است در آن کوشش

نظر چه صرف کنی بهیچ وجه عیب کسالت	تو نیز داری عیب و کسالت نظر دارند
همان نظر خود را ندان و عیب خود را بین	که تا ندان نظر عیب چه سلسله بر در اند

همان شفا سخن عیب خود سحر دارند جماعتی که ز عیب این سحر سحر دارند نظر بسوی یکی عیب مختصه دارند	پو عیبش بدانی در گریختن و پیش یکی سحر نگردد از میان پانصد عیب دریغ و دایمی کسانی که از هزار سحر
و باز بعضی مجهولان بستم معروف از آنها اند که در هر بازادی سخن فروشی کنند و پیش خریداران بینا بزرگی هم نیز زنده و نقد قلب ایشان را بر سنگ معیان عیای نباشد و سکه ثابت نگردد و سخن فرخات ایشان را که تبر سببی تهذیب لوجی ملحق کرده باشند مبصران پیش نظر نیارند و در طبله بطالان مجبور و مدفون ماند از اشتغال آتش تغیر ز با آنها بیرون بلکه از براسه جو شاییدن اهل عصر چون شعله آتش بیست زبان شود و زبان جهان سوز بار زبانان دوزخ سخن گویند و هر جا که میرسد از گرمی دانی بر دل می آید که امر و زبانی قلم دو دانه در باق فلان بر آوردیم و دوش از آب نخل تخمه سواد همانرا بستم بدین موازنه خواهند که وزنی نهند - هم تر از و سنجیده گان و قایق شوند از میزان این مصداق بخند که	
گر فتم یافت آهن زن زر قیمت کجا باید	ترا زوراد و پیداز میسواهن آنسوزر
این قطعه از زبان آن معذوران معذرتی است که	
ناقص گنم از رشک حسد همچون زید آن فلان بی آب میرود انفلان در خون زید	چونکه بستانند کامل را بزرگان سخن خود کند آزار صبح خود که از گفتار من
تا بعد از آنکه گرفتار سپهر برانده را چون هلال میروید ایام بعد از قرون بخیا لگدی	

آنکشت نهای چندان گردانید از آنجا که رفعت آسمانی بار دست هر چند روز بر
 می آید برآمد او بیشتر و منزلت او بیشتر میشود و در آفاق روشنتر و روشنتر
 میگردد تا از ماه غره بدرجه کمال رسد و کمال شهر گردد و انوار او همه عالم را فرا گیرد
 و بعالم کبری بافتاب مقابل شود و شب سواد او چنان فروغ لطایف یابد که روز
 روشن توان خواند در اول برآمد که هنوز نهلال باشد بر آندگان دیگر چون انجم
 انجمن سازند و یکی چون پروین بخندد و دیگری بید که آن گاه سنده اگر بدرجه من رسد
 شرف او باشد و دیگری چون زهره زخمه می آید و دیگری چون عقرب نیش
 میزند تا آنروز که کالیت او بر همه جهان چون روز روشن گردد و آن ماه چهارده
 زرد زده های خود را بعبار کمال چون در سمت مغربی بیرون دهد و انجمن اجتماع
 تا یک خزان را بدان کند گردد و جمله روشنان اندک نور را پوشد پس دم هیچ کازلی
 در آن آینه صبح صفا گیر نیاید

در شب چهارده چون جلوه سپیش بود	خنده پروین بر انجمن خویش بود
منه که چشمه خورشید ما سمت های بنادن و از هاست آب سخن برگران باشد روشن درونی که اندر هر مطلع او آفتابی منیر طالع گردد و او را بهلال ناقص تشبیه کردن از کمال نباشد نسبت کردن باه ناقصان در روز مزاج در خود بود زیرا که روشن ماه آنست که یکی ماه تمام شب روی میکند و نوره آن و جواهر من خویش روشن میگردد و هر چند صبح کاذب بدیده شود و در پیش میدهد جلوه	

بیشتر میکنند و میگویند که من امروز مقابل آفتابم آنگ رومی او و اینک رومی
 تا ناگاه صبح صادق در گوشه های آفتاب پدید آفتاب بروی بر آید و رومی
 در روزه آورد و گرم شود در زمان کوه تا او بگذرد و در آنهمه گویند او بشکند و از غایت
 بیابانی سپر بپایند و در زمین فرود در مثل ناقصان و زود مزاج همین حکم دارد که
 از شب رومی سواد دیگران روشنائی گرد می آرد و خود را میان جماعت حمل
 و نمود بدرالدجائی بسیارند ناگاه صادق چون نور در دیده ایشان آوری یا بد
 که بر تو آفتاب دولت کسی هست از بافتگی تاریکی شان می آرد مشغولی

زهره چندان بود تازه نواز ماه چندان شود سپهر آرای چون زنده خنده آفتاب بلند	که دفسه برون نیار و ساز که ز نور شید صفر باشد بجائی گم شود پیش ماه پنهان چند

اما سخنوران کامل با تشبیه یا آفتاب روشنتری آمد زیرا که چنانکه آفتاب
 هست وقت کاملست و از عین الکمال نقصان را در عین کمال او نظری نه و نقصان
 ضو از وی تا صبح قیامت محالی داور بر همه کس نور پاشید و لولا و از غیر می نباشد
 مثال سخنورانی که در دوران خویش بیگانه باشد هم برین مثال است که آفاق در
 آفاق آبار و انانی دانارت روشنائی ایشان تا روز نشور نشور است و انکشاف
 روشنائی روشنائی
 و در روز همه عالم از فیضان ایشان مستبشر و ایشان بذات

خویش منیر

کسی را که زینگونه تابی بود	ند ما ہے بود کانتا بے بود
چندین حلوائی و میده الفاس و کاسه بخت و مانغ که از دیگ سوزید و یک پیچ کبر قسم بردن آورده ام از برای آنراست که تپی دیدگان معانی را چشم پر شود و از نون دوات و الف کلک نانی تا درست پخته کرده تا جمع جوع و فاقه لهنبل ایشانرا اشباعی باشد این لذت اگر کسی برابرسد بلکه این نعمت را از اینچکس دریغ نیست اما از پیچ کس در نیست ۵	
لقمه زان من خوردند و هم مرا گویند	ای مسلمانان فغان زین جمله کافر نعمتان
هرشکر قلم که درین کاغذ ریخته ام ازنی قلم منست و عسل دیگران از نخل که بر نخل مویں من غوغا ز بنور ه می آرند چون خانه شهیدش صد هزار سواخ میکنند عسل من بیرون می آرند و هم پیش من فرو شدند و من شکرانه این نعمت در رو ایشان از شکر شیرین تر میگویم آری لیلی شکر تم لانه بدنگم قطعه	
کاس مالامال معنی نیست شان هست ورقده پای موری شهیدشان هست	میها نزار فتنه و برایش شان خندیده گیر جز کس گرا نگین آرد برون خردیده گیر
هر سخن نیکو که از من شنوند از ان خود میگویند و هر بدی که خود میگویند از ان من میگویند و همان بد گفت ایشان گواهی مید بدم بر نیکو گفت شعری	
بنای الکابیش به دلیل بد	علی ان الکسال لیسرم بد

فریاد این کلمه زبان نیم کلمه که زبان تصنیف ایشان در کلمه تیغ کل لسانی بریده
 است در استغراقها من بیبانه آشنائی درمی آینه و دزدی اشکارا میکنند
 در سفینه رخساری افکند ایشان میشوند و سفینه پر آب خود بلکه جمله سفینهها سوگرا
 این سحر را غصب میکنند یا خدا کل سفینه غصبا گوهر پیش من بر می چسبند و
 من از ایشان مهر می چسبم زیرا که میمانم که آلی بزرگست و در دوان ایشان
 نخواهد گنبد **بیت**

دزد من اند جمله داند کسی که داند	کاند رکت گدایان گوهر نهان ماند

از تاریخ سنه خمس و نمانین و ستائت کسی و چهار ساله بودم تا غایت بر محرران دیوان
 جمع آمده بود همه درین دفتر ثبت افتاد و بعد ازین هر چه جمع گردیدم درین کارخانه
 خرج شود و انشا الله انشا الله درین دیوان افشا که طفر از بیستال دارد اگر چه بیشتر
 توقعات کالبدی گشت اما هر یک منشور جلالی توان خواند چون با مقصود آب
 بزرگانست که عبارت از ادای اوصاف ایشان قاهر است بر حکم این منشور
 ولایت سخن که هم سینی است و هم قلمی تار و حساب اقطاع نیست **په**

مرات تا بقیامت ولایت معنی	که کلک من بسر قازمانه داد مرا

بزرگانگی که من گدا این خرد چندی را ز در ویزه در بار ایشان یافته ام ایشانند
 و ایشانند که این نقد را اینگونه شناسند و هر نقدی نشناسند از آنجا که قلوب غلبه سحر
 ایشانست جمله قلبها را عالم را در یک نظر سمره کشنده سمره کرده ایشان را بر یکس قلبه تر اند

و قلب کرده ایشان بچاکس نبابت نتواند کرد یکی از آنها سولانا شهاب الدین
 الحق آن شهاب ثاقب که در لطافت طبع آتش پاره آبروت و در دل شبت عشق
 روش او از انوار غیب خبر آرد و صد هزار انجمن را گرم دارد و تا جهانی از نور متنبس
 گرد و ای آنست نازک شاکم و بهما بنیاد او انکم شهاب قبس بکلم تصطلون دروم
 قاضی سراج المات که نور سراج استی از زبان او بطق فلک سر کشیده است
 و بروح سمار روشن گردانید و در سراج نتوان گفت بلکه قمر نیران خوانند
 تبارک الله فی جعل فی السماء بروجا و جعل فیها سیرا جاد قمر امیر انوار الله و ربی عن
 امیر سیدم بر در تاج الدین زاهد که میان پاوشایان سخن آن سر آمده را فرق مسلم
 است اگر اخوان موافق آن یوسف لقا را هزار جان بها گشته همچنان باشد که یوسف
 بهنده در دم قلب خریده باشد و شروه عین تجس و درایم مع ذروره و کما ان فی
 من الابرین و چهارم بر ادرم علامه الدین علی شاه نزل القاب الکلی من السماء
 و علی لقبه علی السمار دوستی موافق و در وقت و منصف که در روی من نگاه دارد
 و در پشت باله من گنایا آنجا که استی قلم راست و صحیفه من که آب بر سرم
 راستی گنجد می علی که صدق زبانش از فلق محمدی حکایت میکنند و حکایت
 ایشان صدق علیا بهین بدقت رت خدای در باستان من چه ایادی بسود
 گردانید که مرا انقبیبیم اعضا و نجش و اینچنین آیادی بسود گردانید که شفقنا
 را که بالادست انگشت شمرد و نام بروم در شانرا و صحایب همین در او و نواد

دستگاه سخن بازوی من باشند من نیز از ابیات جانات حیات نویسن این ساز را
 که میگفتند که ما اصحاب یحیییم بر ما یدیه ما اصحاب الیمین فی سدره مخضوبه و طلع منضوبه
 میزبان شدم و از سواد چون بوستان دل چون آب آن تماشای رطل ممدود و
 تا پیشکویب دعوت شان کردم بعد ازین از میوه دل خویش که بی القطاع است
 صلا یمنع و قد اکثر کثیره الا مقطوعه و لا تمسونه در همه عالم چنان درویم و بساط سخن را
 چنان بر آسمان بگشتم که جهانها را معلوم کرد که نقش فرخش هر قوعه در بهشت چگونه
 و نادانان ندانند که منشی مصنوعات را در ضمیر چه انشاهاست و منی اما انشاهاست
 انشا آنچه باشد آنچه فرود از بار و از تاب مرا صاحب یحیییم را و عده است که در
 جنت است این بار را انشاهاست انشاهاست اصحاب الیمین اصحاب یحیییم را هم انشاهاست
 گردد

بنگریه بیاض و در قم چند کوفی است	کوی که مگر نامه اصحاب یحیییم است
بدان مقدار که حد آتش منت اگر دانایستم و انشاس هستم این سعید را که در عقد حساب آورده ام عقیده دارم که در دانش عربی و پارسی چنان اندک از عرب تا پارس امثال این امثال نیابند و در دادن انصاف چنانکه انصاف توان دادن رتیم اندیش من نصف درین مسوده چون نظر من بنیایان تافته است چشم دارم که بی دید گارم جای کور کادی نباشد زیرا که این مبران از بابیک بینی سرخونی فرودگذاشت نکرده اند	

از آرایش این زلف نکوروی | نگذاشته ام فرو و موئی
 شبیه خطائی که در دل ایشان بگذشته بر بند و بگذرانیده و از سر آن بگذشته
 با صلح نوشته

ره شده است تا از لب که معینها خرابارفته اند از آستین خاشاک و خن از این ره من رفته اکا نچه دشمن خواست گفتن و تو نم گفته اند	آن سپیدی در میان شعر من از بی کیفیت دوستان را سجا که ذیل عاطفت گسترده اند نیست باک از عالمی دشمن شود ز اقبال تو

هر موافقه که دشمن خواهد کرد چون دوست بجا آورده است و بقدر امکان در دوست
 صواب کوشیده واجب کند که هیچ وجودی را ازین موجود منتقل نمکن نگردد و اگر بجای
 رضی و یا خیالی بقصمان موافقه ما خود مانده باشد و پوشیده گذشته جای که چندین
 جوهر آفتاب تاب روز افزون لایح و لایح گردد و یک شبه هم درنگزد و جوهر
 پرمایه بدان نظر نکنند اما اگر خسی یا خسی از چندین در همان شیه را عیب خواهد
 گردان بچاره را معذور داشته که هر کس آن کالا کشاید که در بازه دارد

کار با گلخن بود او را نه با مشک عبیر مگر سر گین گاو باغبانان و قد یطیر عراب الروض للبیف طیران میکند باغ و باغ هر دار	گر مثل کتاس اندر کوی عطاران دو جعل گرسوی باغ آید بپوید جن العناول فی الروضات من عطر دیوانه شد بدعت لب و باغ لب شیرینی

حداوند این نخله تر و نانه از فرزند از دماغ کند متنی جعل بوی عسل کردی که بر سر هر

کوی استنجا، هندوی کرده اند بدان بوی دماغ شان گنده شده نگهداری که
قدر نذالند افغانی را در ریزه دادند رو که بوی باز داشت را با حدات پلید مزاجی که
هر یک حدی است حدیث نیست و سلام هم خیر و اسلام -

صحبت کند شان جز زنی صحبت نیست ^{نشین ای سفلیه چو این شرم ز پیشم برخواست}
آما معذرت احرار که درین خط بنظر آزادی خواهند دید چنانکه از بنده گان توغ
باشند بندگی کنم

انصاف سخن بستم و او مهر داد | انصاف دهم گر تو ز انصاف کنی یاد

بمنده مشرد که درین بازار پر سود بازار گان کم مایه است قدر می متاع قلت
که در جزیطه داشت رحل کشاد و چنانکه رسم خریدار گیری باشد رنگی را چون ظلمی نور
نافرو کرد شاید که مقومان این متاع و قیمان این ضیاع چنانکه دانند تو اسند لال
لطف شوند در فرخونی در محل دریغ ندارند و بیع را فرو بالا کنند که عیب باشند
خود قیمت کالا خویش میدانم کالایش کساد دارد اما چون کشادم و خود را در بار کم
عاقلان بستم باید که بر بستما را در کشاد بیندازند یا بنسهر ^{سپیش آیدند} یا سهر ^{به} چه
نیک است از آن خود گیرند و هر چه بد است از من بگیرند من سود الی هر حرفی
ازین کتاب از خون سویلا سود کرده ام اگر شش است امنیت و اگر جگر همین از
که شمه از شامه اخلاق هست از برای پرده پوشی عطار کم بصاعت این مشک را
تقوید خود اید ساخت و جز با زوی اعتقاد و عقده که ده آنسوزنده که در بند دلغ

نهادن است گرد جگر بر خواهد آمد من نیز آن داغ از برای دل او قبول خواهم کرد
 و هر چیزی که درین اوراق نیست بر دل ابترا و نفاذ چنانکه بنهر از جمله اش
 خویش آید اما دانم که دانا نادانی نکند و نادان هر چه کند از نادانی نباشد پس
 امید باشد که از همسران سرسری نتوانند جست

داری سرانگه سرداری یاما	ای که سر جمل در عساری یاما

هر سزیکه من در کتاب کردم بشما بخشیدم هر عیبی که شما خواهید کرد بن بخشید هر چه درین
 سلسله گزیده است از شما چیده ام دهم برش می افشانم آنچه نماند و بیشتر تا خلیگم
 خانوران خطاب یار اند که از جریر و قصب من پوشیده و بیرون رفته اند پاک چنانرا
 شرط پرده پوشی آن باشد که برهنه نکند مهر این خویان و فاو گرم است هر که این
 بنود جمله حرامند بر لبیاه نو استم که در خلوت جای همت نجا جا گیرم اما جای آن
 نبود زیرا که گاه زبانه نکند و آستی تفرقه را اشتغال میسر آرد و گاه از
 محبوبی علی لیسانه لایق طینت سانه پرده بر من دید استنایان میگفتند که سخن تو آب
 زنده و از دهه های سخن استندل سنگین را اینوک قلم کما و بیرون ترا و تا مردمان
 بدانند که شراب نه روحانی چه باشد و از قرب بعصاک عجز فافترت نیزه و شمشیر
 عشره عینا قلم کل اما من شتر هم از بیست دور باش لا یقلع السحر بار بار با
 خواستم که این خانه خام را از دست بیندازم هر بار که خود گفتم که اتق ما فی یسینک
 غور فالقی الشرحه مستجد در سرم افکنند که باز ریش پیش کرده تبر صیحات

اشعار در مانندم اگر موی موی از ریش فرعون دور که دهن میجو استم زبان تیر خود
 موی وقت خود سازم و اینهمه رستخیز در هم پیچیده پاک کنم داخل عقد قرین بسازی
 یقیناً اقولی

در یاب مرا تا نگذشت از سر من آب	ای نیل سپهر از تو همیشه تبگ و تاب
افسوس هزار افسوس که بدین افسونی چند فرور و دروغ هزار دروغ که بدین دروغ چند موه افقاس نفیس را بپایان آورده ام و عمر عزیز البسر رسانیدم از شعر حاصلی که در مشت دارم مستی بادست دوانی که از باد و خاک جز خاک در مشت نیاید بسیار درین سودا مشت در تاریکی زوم اکنون اگر خواهم که دست شویم از باد و نتوانم شست اینهمه هوای دل بود که سخن نام کردم و هر نفس در بروت افکندم و نتوانستم که این شعار زنج را بجا سن یواری سواکم در پیشا بنوشم که تم که این سخن از روانی با دست آخر چند توان برانید قبول کردم که دفتر اوراق گلست آخر چند توان فندانید بر تن نامی برین شگوه خاکست و نقد خلقنا الانسان من سلاله من طین درین پنجه روزه عمر سهل باشد که چه غمزه بر تواند گرفت خاصه که ایام بجا حیانتش همه ضایع بر باد رود	

افسوس که روزگار ضایع کردیم	یک گل شگفت ازین گهستان ما را

چندین فکر که درین کفر دزدانه صرف شد بایستی که در کاری بایسته یعنی در عالم
 وحدانیت مصروف شدی ما برای آن آفریده شدیم که در بندگی او باشیم نه در

بندگی خود و تا خلقت الجن و الانس الا یعبدون و در فضا رقصا یوم بفرما
 من اخیبه و اسره و انیه و صاحبته و بنیه نبی اسرائیل قلم از صحن آتش تا و ایهم التا نتوان
 اگر سخت و بروالی مع و دنان از کانون کانون یعبدون من دون الله فایده و هم
 الی صراط الخیمه نتوان جست در نیقام و و پای اندو حرف لا باید بردا اگر نتوان بجای
 پای بیار فرمای قیامت که هر کس را فردا فردا حاضر اند که یوم القیمه فردا من
 بدروز که امروز کار فردا کرده ام اگر از حضرت فرمائیت عمل مرا بر حکم الاعمال

بالتیارات ما درست تو ابعاد بنیات سست تو بهار روشن شود که در آن مظالم الزام
 چه ظلمتت بیار باشد ربنا ظلمنا انفسنا و اما چند مرده را در تابوت کرده توان
 گردانید که این دست پیچ وقت آن نیاید که این جیفه را که بر بستر تو قلمویم مرگ
 بسیار است در فراموشخانه روح نفسک گو رنم و ازین و با سرای اینها نکو تو یاد کنیم
 الموت و کشف فی روح مشیده بدان حرم نفس تو الی الله احرام حرم من
 یقول علی الله یوسه بر بندیم و بجانب کعبه و من و حله کان آمنا عنم نرم کنیم
 بار جاد او خلوا کسلام امین من که خدمت ایاک نعبد و ایاک نستعین بر میان بهت
 استوار کنیم کرد پیش گاه فی تعبد صدق عند یکت معتد را قته را یا هم بیت

کس بتوان خویش ند اندر سپید	تا تو سخوانی که تو اندر سید

اگر آدمی بچاره بداند که این سند و قیاس خوانی را برای چه سخت نوادر ساخته
 اند هرگز از خار و خس و نیامهاوس نگر داند قطعه

حقه عالج اگر در کف طفلان افتد	لعب شان چون همه خاک نجاتک اینبار کند

خاک بر سر مردم که چندین جواهر او مرد نوایی که آسمان تاب آن ندارد و در او
 امانت نهاده اند و آنرا گم کرده و بنال خر مهره های حیوانیت میدود و آنرا عَرَفْنَا
 الْاَلَامَاتِ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالْجِبَالِ فَاَبْنِ اَنْ يَّجْلِسَ اِنْ يَّجْلِسُ اِنْ يَّجْلِسُ اِنْ يَّجْلِسُ
 الْاِنْسَانُ اِنَّهٗ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا بر من خاک راه طلبی باد که شب در روز خاک خود را
 می نبرد تا گوهر گم شده آدمیت را در یابد که رشته سر بجای دیگر میکشد من عرف
 نفسه فقد عرف ربه **بیت**

خاک می نبرم بدان چون گم کرده ام	در میان خاک در آید از خویش را

پادشاهی خوب گوهر فلسی را در می قیمی بخشید مفاس که از بهر ابلیس صد هزار قطرات
 از دیده بیابری هرگز آنچنان بخش نیامده بود و حال که آن تحفه در دستش افتاد
 مشت ز روی شادان طرف خانه روان شد یک لحظه از سلاک صحبت خودش جدا نگردد
 و چون آبله پیوسته برگشت دستش کرد در دستش بودی در رسته بازاری در
 در کفتم خفاوه میگذاشت تا گاه آواز روزگار بد آسمی بد آن سگین رسید
 و در در خاک افتاد و نا پیداشد سر رشته خاک که از دستش بر پشت از پای در آمد
 چنانکه مهره های پشتش نیز در خاک گم شده زمانی که جوهر عقل را باز یافت خاک
 بدان می بخشد **بیت**

هر چند که خاک را پیوستی ای دوست	از خاک همان خاک بود حاصل تو

نماز شام در دهن بیرون عباد آورده در خاک رفت روزی که لعل آفتاب از
 خاک بر آمد بجای باز آمد باز بجاک پیزی خویش مشغول شد چند روزی هم
 برین گونه خاک شونی می نمود و باران نیسانی از دیده میرسخت دانه که در زمین
 میرسخت بود سر بر نیکو و تا روزی ابر دتی بر سر او سایه افکند نظرش بر آن خاکی
 افتاد عبادهای او را دید آب در چشمهاش گشت آن دریا کف از در گذارد
 گذارد قطرات از شرهاش چکیدن گرفت خالی گوهری چون قطره آب خوشتر
 از آن در خوش آب که در خاک گم شده بود بدست میخس نهاد عارفی حاضر بود
 روی میخس آورده و گفت این شمره صدق طلب است نه عطیة معطی سه

تو بهجوباری که خدمت است بو که معطی بقیاس کرم خویش دهد
 اکنون ماکه گوهر اصلی در خاک طینت گم کرده ام اگر سایه ایم و نیایم کم از آنکه باری
 دست امید از دامن طلب کوتاه نکند باشد چه که از آن چیزی کشاید آنچه

لذتقالید السموات والارض درین سرچشمه اگر قطره جوی جوی یابی انا بجوی
 تا نیایی من طلب شتبا جود جود برین آستان اگر در کوی با صاحب صفه
 رسی اتا در کوب باش تا برسی من قرع با با و حج و حج کدام روزه درین مقامات

پای راست نهاد که صاحب قدم گشت که ام نشینده درین مقام از سر پیشری
 بر خاست که مالک و نیار نشسته ازین جهان طیفی ما کنهیم شبتنا ای حکیمی که
 کوزه عرش از روزه تو وزه اند و سج گریه السموات والارض ای علی که بخور

عالم از علوم تو قطره و هو بکل شیء محیط در آن مقام که غلغل زنجیر جهنم از گلوبی عاصیان
 گوشه‌های عالم را گران گرداند که اجمال که بی دستوری تو شفیع تواند شد من
 ذالذی یشفع عنده الا باذنه در آن حال که فراق فریق فی الجنة و فسیرت فی
 السعیر پیدا آید که اعمال که بی اذن تو سخن تواند گفت لایتمکون الا من اذن
 له الرحمن و قال صوابا بهر نادانی که میدانی در آن تحسین الله غافلاً عما یعمل الظالمون
 در حق من باطل که هیچ شفاعتی نمی آرد منم که خود را شفیع گردان و بدان شفیع
 کریم شفاعتی لاهل الکبار من امتی بخشش با او هر چه نیم نامه خود را سید کردم نام
 شتوی صد هزار چون من سید کار که قطره از دریای رحمت تو بس باشد هر که
 روی با قناب نیاید و سید روی گرد من سید روی که از سبب آفتاب زرد
 و نیار روی درین سودا مانده است چون روی با قناب رافت تو آردم سید
 روی گردان تا در میان سید رویان قاید القم الجبلین یدر یضیانا نایم امید می آردم
 که ازین ظلمت باز من بهانی و بنور معرفتم برسانی ان الله ولی الذین آمنوا و یحرم
 من الظلمات الی النور هر خطی که درین صفحه معما شتم سلسله از دوزخ جفا نیدم
 هر دمی که در زمین سودا زدم شعله از سعیر او ختم

پادشاه مسوزیم ز خضار	و قنار بنا عذاب النار

گفته‌ها را از من بپرس که جواب نتوانم گفت کردار ما ظالمین است که حساب

نتوانم داد

عنایت کن بر من مسکین عامی

ای یوم یوم خذ با لنور ارمی

دستگیر اور چاه زندان دنیا محبوس مانده ام سبج المبتین دست آویزم
 بخش بند ز پذیرا بر دشمن فساد و فیراج کامی عادت کرده ام در سبیل انبیا
 اعادتم فرمای حال پریشان من پریشان جمیع ان الله مع الذین اتقوا یسیر گردان
 بشریت من تمام دم را به بشارت بیشتر بهم بفرست و آخر گیریم بهر فرست چون
 هدایت ایمان بخشیده را به بشارت و این بخش آنرا مستان لا ینزع قلوبنا بعد اذ
 ینزلنا و ینزلنا من کذبات رحمة انک انت الوهاب اگر خطا کاره از تو
 فراموش کرد دیگر زبنا لا تو اخذنا ان لا یستینا و اخطانا اگر نادانی از ما زیاده
 انما الحیوة الدنیا لعب و لهن ما هن و لهن ما هن و لهن ما هن و لهن ما هن و لهن ما هن
 همه عالمی در دعوی انما یخلصین آمد بر حمت در پذیرد از حمتنا انت مولانا بار خدایا
 درین بار نامه بسیار کذب با کلام صدق گستاخی نموده ام و میدانم که نادانی
 کرده ام ای علایی که پر کلام کامل تو نقصان درو نیست که این نقصان کامل را
 اگر گناهیت از من ناقص عفو کن و اگر فالعیاذ بالله درین گفتار من کذاب
 حرفی بخلاف کلام الله یا لفظی از دایره محمدی بیرون رفته است

و با تقدیر بیکه نخواهد رفت ختم همه سخن برین میکنم که

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ

اینجا ختم کنم

دیوانِ نثرِ الکمال

مصنفہ سلطان الشعراء حضرت امیر خسرو دہلوی قدس سرہ حضرت امیر خسرو علیہ الرحمۃ

موصوف کی نثر کا بہت بڑا ذخیرہ ہے ہم نے بڑی تلاش و جستجو سے اسکو ہم پہنچایا
 نہایت صحیح صفائی کیساتھ اسکا ذخیرہ خوشخط طبع کو شروع کر دیا ہے۔ قیمت عین
 مجموعہ مرآت خیالات خسرومی

جسکے اندر حضرت امیر خسرو دہلوی ہند کی تصنیف سے تین سائل شامل ہیں (۱) مثنوی مرآت
 خیالات توحید و تصوف کے بیان میں نظم (۲) انشاء رنگین نثر فارسی علم ادب پر
 انشا پر دازی میں سب سے بہتر کتاب (۳) رسالہ اصول شاعری۔ فن شعر گوئی
 اور اوزان اشعار و ردیف و قافیہ کے اصول و فروع کا مفصل بیان یہ مجموعہ
 نہایت نایاب اور عجیب و غریب ہے خوش قسمتی سے ہلکے پھلکے ہوا اور ہم
 صرف ۸ روپے میں آپ کی خدمت میں پیش کرتے ہیں۔

دیوانِ نہایت الکمال

مصنفہ سلطان الشعراء حضرت امیر خسرو دہلوی قدس سرہ حضرت امیر خسرو علیہ الرحمۃ

کے پاکیزہ کلام کی تعریف کرنی ہمارے اسکان سے باہر ہے صرف اس قدر
 بیان کرنا کافی ہے کہ اس دیوان میں آپ کے نہایت چیدہ چیدہ قصائد مثنوی
 قطعات۔ رباعیات۔ رباعیات چستان یعنی پہیلیوں کا مجموعہ
 ایک بار ملاحظہ کرنے سے اسکی خوبی معلوم ہوگی قیمت صرف ایک روپے چھوٹا

نامہ اسکندری معروف بہ سکندر نامہ مخسبوی

حضرت امیر خسرو طوطی ہند کی عجیب و غریب حکیمانہ و فلسفیانہ تصنیف جو آپ نے مولانا الطامی کے جواب میں تحریر فرمایا اور وہ مضامین اس میں اضافہ کے جو مولانا موصوف سے لکھے تھے قابل دید اور نایاب کتاب ہے قیمت عہم

مشہور شاہی معروف بہ مشنوی خسرفانی

مصنفہ حضرت امیر خسرو طوطی ہند علیہ الرحمۃ جس میں سلطان علاؤ الدین خلجی کی فتوحات گجرات پر چڑھائی، رانی دیول دی کی گرفتاری اور شہزادہ خسرفان کی عاشقی کے واقعات حسن و عشق کے کرشمے قابل دید ہیں۔ قیمت عہم

مخسبوی

یہ کتاب حضرت امیر خسرو علیہ الرحمۃ نے نو بحر و نین تصنیف فرمائی ہے سلطان قطب الدین خلجی کے تاریخی حالات ملک دکن و تلنگانہ کی فتوحات شکار گاہ شاہی اور فوج شاہی و دربار شاہی کے نقشے پہنچ دے ہیں گیند بے اور تیر و کمان کے مناظر سے عجیب و غریب ہیں قیمت عہم

سخت جسمانی یہ اس قدر رسالہ کار دو ترجمہ ہے جو حضرت امام علی رضا علیہ السلام نے لیلیفہ ہارون رشید کو تحریر فرمایا تھا اس رسالہ کے سہل و آسان اصول و قواعد کا مجموعہ پابند ہو جائے اسکی صحت اور قوت روز افزون ترقی کرنے کی عمدہ رسالہ ہے یہ مصنفہ امام بیروٹی تمام اعضاء کے پیر کرنے کی مجرب تاثیرات کا بیان ہے جسکی ذریعہ سے آئندہ پیش آنے والے واقعات کا بخوبی علم ہو سکتا ہے قیمت ار

دنیا میں بے نظیر شرح حکیمہ الاشراق اور عجیب و غریب کتاب
اردو

اس کتاب میں اس علم کا بیان ہو سکے ذریعہ سے حکما و اشراقین اپنے شاگردوں کو صدیوں کے
فاصلہ پر سبق پڑھاتے تھے شاگرد مشرق میں ہیں اور استاد مغرب میں اور سبق ہو رہا ہو یہ کثرت
آن کے ارشاد و تلقین میں عاجز نہیں ہوتا تھا۔ اس کتاب کے پہلے حصہ میں اُن منطقی مسائل
کا بیان ہے جن کے معلوم کرنے سے انسان کی عقل سلیم بخاتی ہے حق و باطل میں تمیز کرنے اور وہاں
پر چھاننے کا ملکہ پیدا ہوتا ہے ہر بات پر نظر ڈالتے ہی اُس کے عیب صواب و افضلیت ہوتی ہے۔
دوسرے حصہ میں اُن مخالطوں کا بیان ہے جو بعض علمی مسائل میں حکما و متقدمین و
متأخرین کو واقع ہوئے ہیں نہایت لطیف اور عجیب و غریب بیان ہے۔
تیسرے حصہ میں خاص مقصود کتاب یعنی عالم الہا و اور علم الاشراق کا بیان ہے یہ علم
شعبہ بیا جاو یا سمیر زہ نہیں ہے بلکہ یہ حقیقی علم ہے جس کے قواعد پر عمل پیرا ہوئے
صوفیائے کاملین اور حکما و متاخرین نے کشف و اشراق کے اعلیٰ مقامات حاصل کئے اس
علم کا حامل جب چاہے اپنی روح سے بدن کا لباس جدا کر کے دوسرے قالب میں اُس کو داخل
کرے یا آسمان و زمین کی سیر کر کے واپس آجائے ہر ایک مخفی چیز کو معلوم کرنا مردہ لوگوں کی
ارواح سے ملنا اسکے واسطے مشکل نہیں ہے اور اپنے آپ کو ہر ایک صورت میں نظر کرنا ہر
آسان ہے علامہ قطب الدین رازی علیہ الرحمۃ اس کتاب کی تفریبا میں لکھتے ہیں کہ
اسکی ہر سطر نور کی قلم سے جو کہ رخصا پر لکھی جائے اور اسکے معانی عقل کی قلم سے
نفس کی بوج پرتش کئے جائیں دنیا میں آج تک ایسی کتاب لکھی نہیں گئی جب آپ
ملاحظہ فرمائیں گے تو خود معلوم کریں گے کہ یہ کیا چیز ہے اور اسکی کیسی قدر کرنی چاہئے۔

تینوں حصوں کی مجموعی قیمت پیشگی خریداروں کے واسطے صرف **عشرون**
تو ہواوی نظریہ میں نظامی اہل ہراندہ حضرت اجدلہام الدین لیا عجب باہمی قدسہ اللہ تعالیٰ نظامیہ درہلی

